UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris

CZU: 165.74:[316.77+37](043.2)

BOGATU EUGENIA

PERSPECTIVE PRAGMATISTE ÎN COMUNICARE: INTERPRETĂRI SEMIOTICE

631.01 ontologie și gnoseologie

631.04 filosofia științei și tehnicii

Rezumatul tezei de doctor habilitat în filosofie

CHIȘINĂU, 2025

Teza a fost elaborată în cadrul Departamentului Filosofie şi Antropologie, Facultatea de Istorie şi Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova

Consultant ştiinţific: **Eudochia SAHARNEANU**, doctor habilitat, profesor universitar

Referenţi oficiali:

Mircea DUMITRU, academician al Academiei Române, doctor, profesor universitar, Universitatea din Bucureşti;

Ştefan AFLOROAEI, membru corespondent al Academiei Române, doctor, profesor universitar, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi;

Constantin CUCOŞ, doctor, profesor universitar, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi;

John SYMONS, profesor universitar, doctor, Universitatea din Kansas, America.

Componenţa Consiliului Ştiinţific Specializat:

Gheorghe BOBÂNĂ, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova, Preşedinte al CŞS

Angela ZELENSCHI, doctor, conferenţiar universitar, Academia „Ştefan cel Mare" a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Molodva, Secretar ştiinţific al CŞS

Svetlana COANDĂ, doctor habilitat, conferenţiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova, membru al CŞS

Ludmila ROŞCA, doctor habilitat, conferenţiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova, membru al CŞS

Vitalie OJOVAN, doctor habilitat, conferenţiar universitar, Universitatea de Stat de Medicină şi Farmacie „Nicolae Testemiţanu", membru al CŞS

Petru BEJAN, doctor, profesor universitar, Universitatea Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi, membru al CŞS

Laura PRICOP, doctor, CS III, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi, membru al CŞS

Constantin STOENESCU, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea din Bucureşti, membru al CŞS

Susţinerea va avea loc la 27 iunie 2025, ora 15.00, în şedinţa Consiliului Ştiinţific Specializat DH 631.01-25-05 din cadrul Universităţii de Stat din Moldova, sala Senatului, strada Alexei Mateevici 60.

Teza de doctor habilitat şi rezumatul pot fi consultate pe pagina web a ANACEC (www.cnaa.md).

Rezumatul a fost expediat la 27 mai 2025.

Secretar ştiinţific al Consiliului Ştiinţific Specializat, doctor: Angela Zelenschi

Consultant ştiinţific, doctor habilitat: Eudochia Saharneanu

Autor: doctor Eugenia Bogatu

© **Eugenia BOGATU, 2025**

CUPRINS

1. Repere conceptuale ale cercetării **4**

2. Conținutul tezei **12**

3. Concluzii generale și recomandări **42**

4. Bibliografie **52**

5. Lista publicațiilor autorului la tema tezei **54**

6. Adnotare (română, engleză, rusă) **60**

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța temei abordate: așa cum rezultă din capitolul *Stadiul actual al cercetării cu privire la pragmatism: aspecte teoretice*, tema este de mare actualitate nu numai în spațiul filosofiei americane, dar și în Europa, și în alte zone geografice ale lumii. Filosofia pragmatistă este relativ recentă, pentru că se află în legătură cu istoria poporului american, implicit cu apariția și dezvoltarea acestei filosofii în contextul american. Filosofia pragmatistă cu referire la aspectele ei care țin de comunicare, educație, cercetare este mai actuală ca oricând în contextul evenimentelor pe care le trăiește omenirea în prezent. Abordarea filosofică pe care o propun ține și de realitățile contextului european în care această filosofie a continuat să se dezvolte. Astfel, pe durata sec. XX și XXI, filosofia pragmatistă s-a dezvoltat și în Europa, implicit în România. Paradigma filosofică pragmatistă a devenit în timp și epistemologie pragmatistă, pentru că metodologia pragmatistă se încadrează perfect în tabloul științei contemporane. Reieșind din deducția că știința tinde să funcționeze cu sisteme conceptuale, acestea sunt alese din cadrul epistemologiei pragmatiste.

În acest mod, pragmatismul conceptual reprezintă un sistem de referință la care se raportează în întregime tabloul filosofiei și științei contemporane. Perspectiva adevărului, falsității și a modului în care acestea funcționează în știință reflectă aspecte ale logicii modale și ale pragmatismului conceptual. În cadrul epistemologiei pragmatiste se creează o conexiune directă între logică, filosofia limbajului și hermeneutica pragmatistă. Astfel, putem afirma cu certitudine că semnificația cuvintelor poate fi desprinsă doar din contextul utilizării. Aspectele de contextualizare și recontextualizare ale mediului lingvistic au devenit criterii importante în hermeneutica pragmatistă, dar și în ansamblul epistemologiei pragmatiste. O altă perspectivă care ține de eficiența epistemologiei pragmatiste se referă la filosofia minții. În acest sens, dualitatea minte-corp se axează pe conceptul de minte în calitate de categorie ontologică. Între reprezentările conceptuale și cadrul lor empiric se instalează o relație directă. Accepțiunea semiotică semnificat/semnificant sau/și raportul dialectic cauză-efect se regăsesc în epistemologia pragmatistă, ținând cont de faptul că ea a fost influențată de empirism și pozitivism.

Prin urmare, putem afirma că filosofia pragmatistă, respectiv epistemologia pragmatistă este importantă nu doar pentru America, dar și pentru întreaga lume. Această importanță ține atât de cadrul academic, științific, filosofic, implicit educațional, cât și de forma de guvernare, în special, cea democratică și aceasta rezultă din faptul că valoarea democrației ca mod de a fi al unei societăți

reprezintă un efect și impact major al modului de educație pragmatist propus de filosofii clasici americani. Astfel, democrația a devenit un scop în sine cu o semnificație axiologică majoră și pentru contextul european contemporan. Pragmatismul a devenit în timp nu doar un fenomen de sorginte american, dar și în egală măsură european. Esența filosofiei pragmatiste rezidă în formarea unei culturi democratice, în care democrația este concepută nu doar ca mod de guvernare, ci și ca mod de viață. La rândul lui, acest mod de viață se pliază direct pe anumite modele educaționale propuse în cadrul filosofiei pragmatiste, devenite în prezent unele dintre cele mai eficiente în societățile care le-au adoptat, respectiv le-au internalizat și externalizat la nivel de mentalitate și la nivel de acțiune în contextul sferei publice. Perspectiva pragmatistă și cea rațională reprezintă organonul suprem pentru cunoaștere, comunicare, educație în registrul actual al cunoașterii contemporane. În contextul gândirii și acțiunii eficiente este necesar să primeze raționalitatea. Pragmatismul nu vede nici o diferență fundamentală între rațiunea teoretică și pragmatică, între fapte și valori. Din acest considerent, etica pragmatistă este în multe privințe o etică umanistă, punând accent pe ceea ce contează pentru noi, ca oameni.

Lucrarea este actuală, de asemenea, prin concentrarea pe relația dintre semne si utilizatori, alături de studiul relației dintre semne și, respectiv, relația dintre semne si înțeles (sens). Dimensiunea semiotică a comunicării își arată actualitatea și prin abordarea relației cu educația, prin analiza aspectelor care țin de corelația dintre minte-creier-conștiință. Această corelație asigură funcționarea eficientă a tuturor componentelor care vizează gândirea, moralitatea și acțiunea nemijlocită, la nivel individual și colectiv.

Perspectiva pragmatistă cu privire la comunicare vizează un șir de aspecte importante care se referă la convingerile oamenilor, care, la rândul lor sunt construite dintr-un algoritm logic – ipoteze, inducții, analogii, confirmări, infirmări, explicații, persuasiuni. Astfel, acest construct al convingerilor reflectă întreaga dinamică și parcurs al gândirii umane în procesul de comunicare. Accentuăm că intervine în acest proces și interpretarea pragmatistă, respectiv fenomenul contextualizării și re-contextualizării, iar fixarea convingerii și claritatea ideilor constituie o prioritate pentru filosofia pragmatistă. Concepția pragmatismului asupra adevărului reprezintă o altă componentă esențială în înțelegerea eficientă a gândirii, cunoașterii și comunicării. Valoarea minții umane, eficacitatea ei, precum și dimensiunea morală și cea rațională converg în eficiența acțiunilor umane la nivel individual, precum și în contextul sferei publice. Viața rațională cu aspectele ei teoretice care țin de reflexivitate, precum și aspectele ei practice, ce țin de acțiunea eficientă reprezintă obiectivul

fundamental spre care tind oamenii în evoluția lor ca ființe raționale. Toate acțiunile justificate prin procesele conștiinței umane se referă la gândirea practică, care îndeplinesc un rol aparte în spectrul filosofiei pragmatiste. În calitate de filosofie a gândirii și acțiunii eficiente, pragmatismul reprezintă una dintre cele mai optime paradigme epistemologice care ar eficientiza cunoașterea, comunicarea, educația și cercetarea în contextul realităților în care se află Republica Moldova la etapa actuală.

Problematica abordată. Lucrarea cercetează conexiunea dintre pattern-urile mentale și comportament la nivel de comunicare. Se face referință atât la filosofia clasică americană, cât și la cea contemporană. În contextul cercetării acestei filosofii pragmatiste, este abordată relația acțiune-comunicare-cercetare. Reprezentanții filosofiei pragmatiste sunt orientați să definească semnificația rațională în procesul de cunoaștere și comunicare, având în vedere că între acțiune și semnificația rațională se instituie o legătură directă și nemijlocită. Convențiile și înțelegerile generale se stabilesc în mintea oamenilor sub forma unor presupoziții și credințe care construiesc și re-construiesc schemele mentale în raport cu care noi acționăm. Ele sunt reprezentate sub forma unor pattern-uri. O mare importanță în procesul de comunicare are claritatea ideilor și prezența convingerilor, care reprezintă, de multe ori, obiectivul fundamental în algoritmul procesului de comunicare. Cadrul cognitiv are rolul de a procesa informațiile conceptuale de care avem nevoie atunci când comunicăm. Rolul cadrului cognitiv este de a stabili premisele și ipotezele de lucru ale comunicatorilor.

Scopul lucrării. Prin recuperarea valorilor filosofiei pragmatiste clasice și contemporane, americane și europene, lucrarea are drept scop realizarea unei analize teoretice, în măsură să devină temei pentru rezolvarea unor aspecte practice din Republica Moldova, de natură filosofică și educațională, social-culturală, economică și politică.

Obiectivele cercetării:

1. analiza stadiului cercetărilor cu privire la pragmatism;
2. argumentarea contribuției distinctive a pragmatismului la înțelegerea și studiul comunicării;
3. interpretarea principalelor puncte de vedere ale reprezentanților filosofiei pragmatiste cu privire la o viziune integratoare asupra lucrului bine făcut;
4. descrierea realismului epistemologic al pragmatismului clasic și contemporan;
5. descrierea accepțiunilor semiotice ale conceptelor de simbol și limbaj simbolic;
6. analiza semnificațiilor semiotice ale ideilor în procesul de comunicare simbolică;
7. realizarea unei conjuncții eficiente între contextul social și practica discursivă;
8. identificarea rațiunilor actuale ale pragmatismului educațional;

9. evidențierea demersului pragmatic ca proces de analiză situațională;
10. evaluarea relațiilor dintre obiectivele și strategiile acțiunii pragmatice;
11. determinarea scopurilor și a finalităților demersului pragmatic;
12. identificarea în continuare a noilor tendințe în cercetare privind pragmatica procesului comunicativ;
13. interpretarea dimensiunilor esențiale ale pragmatismului educațional;
14. determinarea unor aspecte integratoare cu privire la valorificarea pragmatismului filosofic;
15. dezvoltarea abordărilor academice contemporane de studiere a comunicării din perspectiva pragmatismului.

Întrebările de cercetare. Problema de cercetare este determinată de apariția unor interogații și anume - Care sunt rolurile comunicării în cadrul diferitelor tipuri de pragmatici, de ex. pragmatica comunicării, pragmatica cognitivă, neuropragmatica ș.a.? În ce mod interpretarea pragmatistă poate îmbogăți teoretizarea și înțelegerea implicită a comunicării? Care sunt contribuțiile distinctive ale pragmatismului în înțelegerea și studiul comunicării și educației?

Ipoteza și temeiul academic. Deși, în ultimii 100 de ani, gândirea pragmatistă a influențat studiile academice ale comunicării într-o varietate de moduri, doar recent abordările distinct pragmatiste în domeniul comunicării au început să se impună cu certitudine și în mod corespunzător. Cei patru filosofi clasici ai pragmatismului american – Charles Sanders Peirce, George Herbert Mead, William James, John Dewey au analizat comunicarea în variate ipostaze, ca o categorie descriptivă și cu o multitudine de semnificații. De exemplu, semiotica lui Peirce a influențat dezvoltarea și evoluția teoriilor despre comunicare din secolul XX în toate domeniile științelor socio-umane. În ultimele decenii, dezbaterile în domeniul teoriilor comunicării au revenit la pragmatism în mai multe țări. Filosofia pragmatistă nu este considerată numai ca o sursă secundară de idei și instrumente. Mai mulți cercetători evidențiază pragmatismul ca o perspectivă teoretică centrală în analiza diverselor fenomene din domeniul științelor socio-umane, dar și din alte domenii.

Astfel, **ipoteza de cercetare** vizează faptul că filosofia pragmatistă este o filosofie care abordează lucrurile în manieră dinamică, deoarece pune accent pe fapte și devenire și că această filosofie reprezintă o metodă cu ajutorul căreia se poate clarifica semnificația conceptelor, cât și validitatea lor în experiențele teoretice și practice.

Ipoteza de cercetare în cadrul acestui proiect este reprezentată și de faptul că există modele practice pe care teoria pragmatistă le propune. Astfel, putem evidenția următoarele modele: 1.

elaborarea unor direcții de comunicare eficientă și de transfer persuasiv a unor valori de factură filosofică, științifică, social-economică etc; 2. configurarea unor soluții semiotice particulare de comunicare între actorii emitenți și receptori, decelarea celor mai eficiente strategii de dialog în contexte situaționale specifice, îndeplinirea obiectivă a finalităților propuse. De exemplu, promovarea unui sistem educativ performant, având ca scop implementarea competențelor profesionale și aprecierea în conformitate cu principiul meritocrației; 3. dezvoltarea unor strategii educative orientate către implementarea creativității în toate domeniile de activitate. Aceste modele vizează corelarea dintre idee și acțiune, cu accent pe eficiența și funcționalitatea experiențelor de comunicare. Eficiența experiențelor ține atât de calitatea ideilor, cât și a acțiunilor nemijlocite. Din ansamblul acestor modele urmând a fi selectate acelea care au relevanță pentru rezolvarea unor probleme practice cu care Republica Moldova se confruntă. În situația în care problemele specifice din Republica Moldova nu pot fi soluționate cu strategiile pragmatiste cunoscute, acestea necesită a fi completate și cu alte medodologii, cum ar fi cea semiotică, inter-trans-disciplinară, euristică etc. Pentru verificarea eficienței strategiilor propuse se impune aplicarea și verificarea lor în anumite situații concrete, evidențiindu-se eficiența utilizării lor, iar în funcție de rezultatele obținute să fie optimizată strategia pragmatistă avută în vedere, în cazul în care este necesar.

Metodologia cercetării. În lucrare au fost utilizate metodele, procedeele și instrumentele specifice științelor umaniste, în special ale filosofiei şi semioticii, cu accent pe aspectele recente ale cercetării, din fenomenologie, hermeneutică și pragmatism. *Semiotica* definită şi asumată implicit din punctul de vedere al *teoriei comunicării*, aceasta din urmă se prevalează de contribuțiile lui Charles Morris, care – în primele decenii ale secolului trecut – a cercetat sensul semnelor în raport cu alte semne (*sintactica*), cu obiectele / referențialul aferent acestora (*semantica*) şi implicit cu persoanele care le utilizează (*pragmatica*). O atare accepțiune – care determină obiectul de interes al tezei de doctor habilitat – își regăsește rădăcinile în contribuțiile pragmatismului filosofic clasic, evidențiate în mod analitic în cercetare. Spectrul metodelor utilizate în această cercetare face parte din cadrul epistemologiei pragmatiste. Astfel, prima direcție metodologică specifică pragmatismului utilizată în cercetare a vizat clarificarea conceptelor prin analiza consecințelor lor practice, abordare prin care au fost examinate conceptele esențiale ale filosofiei pragmatiste. De asemenea, a fost aplicată metoda reflecției intersubiective, prin care ideile și principiile pragmatismului au fost discutate și evaluate în contextul cultural și comunicativ predominant est-european. În plus, s-a testat funcționalitatea limbajului în situații reale de interacțiune, în special în domeniul educațional.

Noutatea și originalitatea științifică. Lucrarea este o noutate în contextul științific și educațional din Republica Moldova, urmărind posibilitatea de a aplica teoria generală a pragmatismului pentru identificarea unor soluții concrete, specifice problemelor cu care se confruntă Republica Moldova. Noutatea și originalitatea lucrării este reprezentată de cercetarea și aplicarea teoriei generale a pragmatismului în contextul comunicării, educației, dezvoltării personale. Astfel, a fost realizată o sinteza curentă a teoriilor clasice si contemporane, americane si europene; au fost valorificate aceste sinteze prin aplicarea lor la cazul Republicii Moldova; în mod particular, utilizând aceste aspecte generale este abordată comunicarea în contextul filosofiei pragmatiste; sunt evidențiate contribuțiile lui Peirce, James, Dewey, Mead, Rorty, Habermas; sunt accentuate realizările filosofiei pragmatiste pentru o comunicare eficientă; este definit modul în care strategia pragmatistă contribuie la performanțele educației, ale cercetării științifice etc.

Lucrarea investighează cunoașterea, comunicarea și educația din perspectiva filosofiei pragmatiste clasice și contemporane. Interpretarea comunicării simbolice cu referire la semnificațiile semiotice ale ideilor reprezintă unul din aspectele fundamentale ale cercetării respective. În acest cadru sunt prezentate componentele de bază ale analizei situației de comunicare din perspectivă pragmatistă la Peirce, James, Dewey, Mead, Rorty, Habermas. Sunt abordate simbolurile cu referire la conceptele care sunt determinate din acțiuni, emoții și gânduri. Este interpretat raportul dintre cunoaștere și comunicare atât în plan individual, cât și în plan social, academic, evidențiindu-se perspectivele pragmatismului asupra procesului de cunoaștere, comunicare și educație. Este evidențiat faptul că semnificația rațională a unui simbol constă din totalitatea modurilor de conduită rațională. Este revendicat pragmatismul în calitate de epistemologie, cu implicații pentru întreg domeniul filosofic și științific, astfel, încât rolul pragmatismului conceptual în epistemologie este unul incomensurabil.

În acest context al abordării pragmatiste, instrumentalismul face recurs la concepte și teorii în calitate de instrumente utile. Din acest punct de vedere, știința funcționează cu sistemele sale conceptuale, care sunt alese din raționamente pragmatice. Perspectiva pragmatistă în abordarea acestei cercetări, implicit și cu referire la filosofia limbajului, demonstrează că semnificația cuvintelor este una veritabilă atunci când sunt folosite în contextul respectiv. Deci, contextualizarea și recontextualizarea sunt esențiale în interpretatea pragmatistă. În acest cadru de referință pragmatist, este analizată conexiunea dintre pattern-urile mentale și comportament la nivel de comunicare și educație. Modurile de conduită rațională ajung să se impună în perspectiva situațiilor ulterioare în care

cunoaștem, comunicăm, convingem, acționăm și realizăm. Semnificațiile cognitive au un rol considerabil, deoarece ele comportă un caracter aproape infailibil, care transcende realitățile comune și caută să se amplaseze în majoritatea cazurilor în zona academicului, acolo unde cunoașterea are un caracter complex, și unde este organizată în raport cu un scop bine determinat. Sensul și obiectivele acestui tip de cunoaștere sunt prestabilite de cutumele cercetare, noutățile în domeniu, limbajul conceptual valabil pentru domeniul în care se realizează această cunoaștere.

Drept confirmare este lucrarea *Reconstrucția pragmatică a filosofiei. Profilul Americii clasice* (Marga, 2016), Andrei Marga elaborează o monografie istorico-filosofică în care expune viziunea sa cu privire la pragmatismul reflexiv „pe care caut să-l reprezint" – după cum afirm Marga (p. 10). Astfel, capitolul despre Peirce este centrat pe realismul pragmatic, prin prezentarea principalelor lucrări ale celebrului filosof american.

Partea mai puțin elaborată este semiotica, astfel încât caracterul novator al cercetării tezei de față este de văzut exact aici: completează cercetarea lui Andrei Marga din perspectiva laturii semiotice, a teoriei semnelor, atât în ceea ce privește partea sintactică și semantică, dar mai ales pe latura pragmatică (modul cum semnele sunt utilizate de oameni).

Rezultatele obținute. Lucrarea contribuie la crearea și implementarea unei noi direcții de cercetare în Republica Moldova (filosofia pragmatistă), dat fiind faptul că cercetarea de față marchează un caracter novator în Republica Moldova. În acest mod, pragmatismul ar putea fi aplicat atât la soluționarea unor probleme teoretice, proprii societății bazate pe cunoaștere din secolul XXI, cât si a unor aspecte practice, cum sunt educația, dezvoltarea personală, educația pentru societate sau filosofia pentru copii. Astfel, ansamblul cercetării contribuie la elaborarea unei filosofii pragmatiste specifice Republicii Moldova, care se va preda în universitățile cu profil umanistic, precum și în cele tehnice, fiind posibilă implementarea acesteia și în unități de producție în cadrul instituțiilor economice.

Semnificația teoretică a lucrării este determinată de faptul că această lucrare este prima de acest gen în literatura de specialitate din Republica Moldova și printre puținele din spațiul de limbă română. În acest mod, cercetarea va contribui la o mai bună coordonare a specialiștilor și publicului larg ce activează in domenii diferite, dar care lucrează împreună la progresul societății bazate pe cunoaștere: teoria acțiunii (praxiologia) și teoria valorilor (axiologia) sau, din altă perspectivă, teoria socială și teoria moral-politică. Pragmatismul clasic, precum și cel contemporan, au adus contribuții însemnate la domenii extrem de largi ale cunoașterii, inițial în America, și ulterior în multe țări ale

lumii – acesta fiind motivul pentru care considerăm că lucrarea aduce o contribuție însemnată la progresul societății din punct de vedere filosofico-teoretic, științific, moral și educațional. Lucrarea va contribui la stimularea cercetării din domenii inter-, multi- și transdisciplinare pornind de la pragmatism.

Valoarea aplicativă a lucrării. Lucrarea va fi folosită de studenți, masteranzi, doctoranzi, cercetători, precum și de publicul larg și se va putea dovedi fructuoasă în activitatea de zi cu zi, având în vedere valoarea și ideile de bază ale pragmatismului. Considerarea adevărului din perspectiva utilității, generale și particulare, de moment și pe termen lung, arată cum pragmatismul poate contribui la fundamentarea dezvoltării durabile a Republicii Moldova și la aderarea sa europeană. Educația și cercetarea, sau cultura și viața politică își pot identifica în această lucrare temeiuri valoroase, necesare și actuale.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele obținute în această cercetare au fost prezentate și promovate la manifestări științifice din țară și din străinătate, la radio și TV, publicare de articole în reviste academice, pregătirea și susținerea unui curs dedicat pragmatismului la Universitatea din București, precum și publicarea unei cărți. Rezultatele acestei cercetări au fost implementate și în cadrul proiectului pe care l-am coordonat *Abordarea epistemologică a dezvoltării personale și a educației pentru societate: de la strategiile transdisciplinare la finalitățile pragmatice ale societății actuale din Republica Moldova. Provocări societale* înscris în Registrul de stat al proiectelor din sfera *științei și inovării* cu cifrul 20.80009.1606.08, 2020-2023. Activitatea de implementare va continua și în următorii ani.

Aprobarea rezultatelor științifice. Lucrarea este supusă discuției și analizei în colectivele științifice din Universitatea de Stat din Moldova dedicate acestui scop. De asemenea, lucrarea este discutată cu colegi, specialiști din domeniu, din țară și din străinătate (Universitatea din București, Institutul de Filosofie și Psihologie „Constantin Rădulescu-Motru", Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, Universitatea „Stefan cel Mare" din Suceava, Universitatea de Vest din Timișoara, Universitatea din Craiova, Université Catholique de Louvain). Rezultatele cercetării au fost prezentate la mai multe conferințe naționale și internaționale și expuse în lucrările publicate (lista lucrărilor este anexată).

Publicațiile proprii la tema tezei. În domeniul investigat au fost publicate 41 lucrări.

Volumul şi structura tezei: introducere, cinci capitole, concluzii generale şi recomandări, bibliografie din 402 de titluri, 299 de pagini de text de bază (până la Bibliografie).

Cuvinte-cheie: comunicare, pragmatism, interpretare, semiotică, semn, comunicare simbolică, contextualizare, comunicare eficientă, dezvoltare personală, educație pragmatică, raportul minte-creier-corp, filosofie universală, filosofie pragmatistă.

CONȚINUTUL TEZEI

În capitolul 1 **Fundamente conceptual-metodologice ale pragmatismului clasic** sunt expuse contribuțiile filosofilor clasici care au contribuit la fundamentarea pragmatismului: Ch. S. Peirce, G. H. Mead, W. James, J. Dewey. Orice lucrare riguroasă de cercetare științifică presupune corelarea unui anumit domeniu de interes analitic (*limbaj-obiect*) – respectiv universul pragmatismului clasic şi modern, în cazul tezei de față – cu metode de cercetare prevalente (*metalimbaj*), cum ar fi pragmatica și semiotica demersului comunicativ, metode pe care teza noastră le acordă justificare logică.

Tocmai aceste două aspecte au fost cercetate în capitolul de față, prin alegerea în acest sens a unor contribuții de referință. Astfel, contribuția adusă de Ch. S. Peirce cu privire la un pragmatism integrator și anume cea a unui realism epistemologic reprezintă unul dintre aspectele fundamentale ale pragmatismului. Ch. S. Peirce a apropiat filosofia pragmatistă de empirism și pozitivism. Au fost analizate accepțiunile conceptelor de simbol și limbaj simbolic, în egală măsură sunt descrise semnificațiile semiotice ale ideilor în procesul de comunicare. În lucrarea *The Philosophy of Charles S. Peirce* (Peirce 1980), Robert Almeder arată eșecul comentatorilor de a înțelege complet substanța concepției mature elaborate de Peirce. Unii autori au arătat că în analizele sale finale, Peirce a dat dovadă de realism, alții au pretins că a fost idealist, iar alții au susținut că a fost în ambele tabere. Printre cei care au pretins că Peirce a fost realist și idealist, opiniile au variat – o unică și valoroasă poziție și simultan o poziție inconsistentă[1].

Concepând filosofia drept o știință pozitivă, dar nu pozitivistă (pe linia lui Compte, de exemplu), Peirce pune în relație filosofia pragmatistă cu empirismul radical și pozitivismul logic. Unele aparențe sunt înșelătoare. Pentru un savant ca Peirce, este firesc ca filosofia să se prezinte ca o știință pozitivă, uneori chiar și ca o știință experimentală, ieșită din laborator, umplută cu observații și experiențe, la fel cum este cazul, de exemplu, al matematicii. Deosebirea de pozitivism se vede încă din distincția pe care o face între științele teoretice si științele practice, divizate nu pe baza obiectului sau metodei, ci pe baza binelui pe care îl au de realizat. Științele practice (de exemplu navigația) sunt destinate folosului vieții, supraviețuirii sau confortului; primele în schimb, au ca scop cunoașterea

[1] ALMEDER, R. *The Philosophy of Charles S Peirce*. Oxford: Blackwell, 1980, p. 7.

adevărului despre Dumnezeu. Filosofia se situează în sub-ramura științelor teoretice intitulate „științele descoperirii" – altă sub-ramură fiind cea a „științelor recenziilor", la rândul ei subdivizată în trei clase: matematicile, filosofia și idioscopia[2]. Gerard Deledalle, în *Lire Peirce aujourd`hui* (Editions Universitaires de Boeck), se preocupă de a pune în evidență teoria semnului la Peirce. Ce este un semn? Este el oare obiectul unei științe numite, create special pentru studiul semnelor? Mare parte din cariera sa, Peirce, logician, filosof, epistemolog, a dedicat-o studiului semnelor. Astfel, lucrarea *A citi azi pe Peirce* vrea să sublinieze contextul care nu (mai) este al său, nici al timpului, ci al spațiului. Parte a istoriei comparate din secolele XIX-XX, teoria ne arată o lume nouă; este o istorie critică în care partea cea mai importantă este a înțelegerii omului, operei și a unei filosofii în care regula de bază este „nu uita niciodată calea cercetării". Cum au atribuit pragmatiștii un sens acestei intuiții după care problemele clasice ale filosofiei ar trebui să fie re-poziționate la un nivel inferior, recentrate pe viu, în loc să urmeze nivelul ideilor și al reprezentării? Răspunsul se bazează, înainte de orice deducție, pe revendicarea pragmatismului ca moștenitor al teoriilor evoluționiste – cu alte cuvinte, încercarea de a prelungi în filosofie evenimentul produs de Darwin în științele naturale[3].

Jean-Claude Dumoncel, în studiul *L`expérience Peirce* (Experiența Peirce)[4] arată legătura ce există între transcendentalii (ființa, adevărul, binele, frumosul) și judecăți. Transcendentaliile atribuie filosofiei obiectele sale. Judecățile cu privire la aceste obiecte se divizează astfel în judecăți de valoare și judecăți de realitate. Avem, pe de o parte valori (adevărul, binele, frumosul) și, de cealaltă parte, realitățile, ca obiect al metafizicii. Orice metafizică a experienței are deci nevoie să se sprijine pe o fenomenologie (metamorfozată în ceea ce Peirce a numit Phaneroscopie).

In *Truth, rationality, and Pragmatism. Themes from Peirce* (*Adevăr, raționalitate și pragmatism. Teme din Peirce*), Christopher Hookway arată că Peirce a avut preocupări din zone largi ale cunoașterii, de la filosofie la matematică, de la logică la etică și estetică. Pragmatismul este o formă de empirism care folosește mult mai bogat înțelegerea experienței decât este familiară din lucrările lui Hume sau empirismul logic. Această imagine este foarte clară la Willian James: empirismul său radical susține că numai lucrurile ce sunt dezbătute de filosofi vor fi lucruri definibile în termeni obținuți din experiență; astfel, universul direct posedă pe drept cuvânt o structură concatenată sau continuă. Teoria peirceană a categoriilor suportă o imagine similară.

[2] ALMEDER, R. *The Philosophy of Charles S Peirce*. Oxford: Blackwell, 1980, p. 11.
[3] ALMEDER, R. *The Philosophy of Charles S Peirce*. Oxford: Blackwell, 1980, p. 8.
[4] DUMONCEL, J. C. L`expérience Peirce. In: DEBAISE, D. (coord). *Vie et expérimentation Peirce, James, Dewey.* Paris: Vrin, 2007, pp. 113-128.

O idee centrală la Peirce, ca și la James de altfel, este abordarea filosofică a adevărului. După James, adevărul este ceea ce este bine sau satisfăcător pentru credință, sau pentru ceea ce este expedient în felul de a crede. Tot la fel, la Peirce, adevărul este un semn (marcă) a adevărului unei propoziții astfel că cei care investighează problema să ajungă la un acord în a crede respectiva idee, cel puțin pe un termen mai lung. Cu toate acestea, el nu prezintă ceva detaliat, extins și nici nu apără propria poziție[5].

Simbolul reprezintă cele mai profunde aspecte ale realității. Prin intermediul imaginilor și simbolurilor se dezvăluie cele mai subtile și mai profunde modalități ale ființei umane. Studierea comunicării simbolice ne îngăduie să cunoaștem mai bine omul, esența sa individuală, personalitatea lui neafectată în totalitate de evoluția evenimentelor istorice și politice. Relevanța imaginabilă asupra conduitei vieții este ceea ce accentuează Peirce atunci când se referă la semnificație și simbol.[6]

Sfera comunicării simbolice este determinată inclusiv de latura pragmatică a comunicării umane. Iar „pragmatica reprezintă studiul modului după cum vorbitorii folosesc expresiile pentru a transmite un sens, modalități de multe ori explorate, dar uneori ignorate, și cum ascultătorii reușesc să înțeleagă aceste sensuri”[7]. Deficiența funcției simbolice creează un dezechilibru ce distruge principiul de individualitate în două feluri posibile: fie precum în cazurile studiate de psihanaliză – prin dominarea pulsiunilor instinctive care nu mai reușesc să simbolizeze conștient energia ce le animă și în acest caz omul ajunge să se izoleze de lumea reală și să ia o atitudine asocială, impulsivă și compulsivă, fie în cazurile mai puțin studiate, în care echilibrul este rupt în favoarea conștiinței clare și asistăm atunci la un dublu proces de lichidare – foarte frecvent în societățile de tip hiperaționalist – lichidare a simbolului care se micșorează până la semn, lichidare a persoanei și a energiei sale constitutive metamorfozate într-o ființă mai mult mecanică animată doar de rațiunile contextului social existent.

Este analizată viziunea lui W. James cu privire la pragmatismul psihologist. Pentru filosoful și psihologul pragmatist cunoașterea se conectează direct la experiența veritabilă, iar înțelegerea ideilor ține de înlănțuirea de experiențe care conduc la percepții senzoriale vii. Potrivit lui James, așa cum rezultă din *Principiile psihologiei*, fundamentul reconstrucției prevăzute de pragmatism este nu numai filosofia naturii, ci mai ales psihologia. Sistemul nervos, ca și toate organele, a evoluat de la strămoșii

[5] DUMONCEL, J.C. L`expérience Peirce. In DEBAISE, D. (coord). *Vie et expérimentation Peirce, James, Dewey.* Paris: Vrin, 2007, p. 4.
[6] PEIRCE, CS. *Convingeri și idei.* Trad. Martin ZICK. București: ALL, 2011, p. 179.
[7] KORTA, K. *Critical pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011, p. 148.

noștri, iar emoțiile sunt comparabile cu ceea ce, la Darwin este considerat a fi specia: emoțiile nu sunt strict individuale, deci nu trebuie considerate drept entități psihice eterne și sacre; considerate imuabile, va fi imposibil să le abordăm în mod adecvat pentru a le vedea caracteristicile, funcțiile și efectele lor în mod separat. În schimb, privite ca fiind produse de cauze mai generale (așa cum, în evoluționism, speciile sunt considerate produse ale eredității și variațiilor), categorizarea lor ar deveni mai puțin importantă[8].

O perspectivă pragmatistă de natură epistemologică aparte este redată de contribuția lui J. Dewey cu privire la filosofia educației. Accentele pe care le pune J. Dewey în această paradigmă a educației se raportează la virtute, libertate, context, obiectivitate, autonomie. În egală măsură acesta s-a referit și la factorii care impulsionează cunoașterea – contingența, schimbarea, continuitatea. Putem afirma că J. Dewey a reprezentat fundamentul ideatic al filosofiei pragmatiste. Dewey a oferit o justificare a liberalismului bazat pe dezvoltarea de sine ca opusă justificării (dominante) bazate pe drepturi (sau contractualistă); în acest sens, concepția sa liberalistă este un model ideal în sensul că justifică liberalismul ca central pentru o teorie particulară a vieții bune. Teoriile bazate pe respectarea drepturilor, în contrast, încearcă să prezinte o concepție a dreptății ce este neutră printre concepțiile competitoare ale adevărului - așa este de exemplu, John Rawls, *Teoria dreptății*. Considerată minimalistă, teoria lui Rawls se întreabă despre ceea ce este cel mai puțin de asertat, și despre ceea ce trebuie să fie asertat. Teoriile care justifică libertatea pe baze neutre nu interpretează valorile liberale ca reprezentând o concepție particulară a binelui; în schimb, promovează liberalismul ca pe un cadru neutru în care o pluralitate de concepții despre bine pot coexista pașnic[9].

Conform pragmatismului instrumentalist, ideile sau interpetările pot sau nu pot primi eventual consimțământ comun (verificare intersubiectivă) bazată pe experiență, adică, bazată pe consecințele pe care le au ideile noi și interpetările atunci când le punem în practică. În acest fel, semnificația lor comună este un produs al dialogului[10]. Tot la fel, deciziile politice ale comunității trebuie să fie produsul dialogului dintre participanți autonomi. Legitimitatea deciziei trebuie să se întemeieze pe rezultatul unui proces continuu de reflecție și deliberare publică. Vedem cum democrația participativă, promovată de Dewey, reconciliază libertatea și autoritatea în două tipuri: va consolida autoritatea comunității în libertatea indivizilor la credințe politice existente în raport cu alternative critice și politici imaginative competitoare; în al doilea rând, prin instituționalizarea unei metode de luare a

[8] DEBAISE, D (coord). *Vie et expérimentation Peirce, James, Dewey,* Paris, Vrin, 2007, pp. 10-11.
[9] *Ibidem*, p. 2.
[10] *Ibidem*.

deciziilor în care verificarea se sprijină pe experiența intersubiectivă a comunității ca întreg. Autoritatea comunității este prin urmare bazată pe metoda de luare a deciziilor care solicită participarea unor indivizi autonomi. Deciziile au caracter autoritar tocmai pentru că se folosesc de o metodă de auto corectare pentru a se ajunge la ele.

O contribuție esențială a adus și filosoful pragmatist H. Mead cu privire la manifestarea sinelui în contextul social. Un filosof aparte, care a analizat într-o manieră foarte interesantă manifestarea sinelui în contextul social a fost Mead, filosof american care a trăit și a activat în perioada anilor 1863-1931, apreciat drept un democrat radical.[11] Filosofia lui Mead face parte din behaviorism și pragmatism.[12] Metodologia pragmatistă și cea semiotică alcătuiesc registrul esențial în care Mead a realizat această cercetare. Analiza structurală triadică, fundamentată pe teoria semnului, oferă un cadru conceptual prin care pot fi înțelese mai clar mecanismele comunicării, contribuind astfel la facilitarea înțelegerii reciproce între participanții la actul comunicativ. În abordarea realizată de Mead cu privire la sine, gândire și societate putem face o conexiune cu ideile filosofilor clasici din Grecia Antică. Parcă pentru a-l completa pe Aristotel, Mead afirma că pentru psihologia socială, întregul (societatea) este prioritar părții (individului) și nu partea, întregului; iar partea este explicată în termenii întregului și nu întregul, în termenii părții. Iar din acest punct de vedere, abordarea lui Mead o putem considera aristoteleană. Contextul social și experiența socială îndeplinesc roluri majore în gândirea lui Mead, în sensul unei priorități cauzale în ceea ce privește influența asupra limbajului și a inteligenței. Ființa umană care posedă un sine este membru al unei comunități sociale mai largi, al unui grup social mai extins decât cel în care se află imediat și direct, sau căruia îi aparține. Cea mai importantă activitate socială care promovează geneza sinelui este limbajul; prin folosirea limbajului individul poate să răspundă propriilor întrebări la fel cum poate să răspundă și întrebărilor celorlalți. Studiul procesului limbii sau al vorbirii este considerat de Mead ca o ramură a psihologiei sociale, pentru că „poate fi înțeles numai în cadrul producerii sociale a comportamentului unui grup de indivizi aflați în interacțiune”[13]**.** Mead apelează la exemplele jocurilor copiilor și ale rolurilor pe care ei le interpretează în diferite jocuri, aceste activități fiind – după opinia lui Mead – tot factori cauzali pentru emergența lui. Sinele**,** care poate fi un obiect pentru el însuși are – în mod esențial – o structură socială și ia

[11] MEAD, G.H. *The philosophical basis of ethics* (1908): In: MEAD, G.H. *A Reader, ed. cit.,* pp. 213-220.
[12] MEAD, G H. *A Behavioristic account of the significant symbol* (1922). In: MEAD. G. H. *A Reader*, edited by Filipe CARREIRA da SILVA, Routledge, London, 2011, pp. 65-69.
[13] CÂMPIAN, A. *Din istoria gândirii americane. Filosofia comunicațională a lui George Herbert Mead în context pragmatic.* Cluj-Napoca: Napoca Star, 2004, p. 191.

naștere în experiența socială. „Obiectul perceput în cadrul unei experiențe are conținutul raportat la sinele persoanei care îl percepe”[14]. Descoperirea sinelui este condiția esențială a comportamentului inteligent și al limbajului format din simboluri semnificative sau, reciproc, comportamentul inteligent presupune descoperirea sinelui.

În spațiul european, pragmatismul fost dezvoltat în special în Germania de către Jurgen Habermas și Karl-Otto Apel. Filosoful german Jurgen Habermas (n.1929) este unul dintre cei mai remarcabili filosofi contemporani germani. Formarea lui a fost influențată atât de contextul filosofic german, dar și de cel american, influențele lui Ch.S.Peirce fiind vădite. Interesele filosofului Habermas țin de mai multe domenii, cum ar fi – filosofia socială, filosofia comunicării, sociologia, pragmatica, teoria politică. Habermas este filosoful care a conceput teoria acțiunii comunicative. Filosoful german Karl-Otto Apel (1922-2017) în lucrarea *From a transcendental semiotic* (Manchester University Press 1998) a interpretat într-un mod original conceptul de semiotică transcendentală. Autorul s-a referit la teoria consensului peircean a adevărului în dezbaterea actuală despre teoriile adevărului. Karl-Otto Apel a formulat o problemă critică privind sensul constituirii și justificării valabilității, întrebându-se în ce măsură paradigma ontologică propusă de Heidegger poate fi interpretată ca o depășire a filozofiei transcendentale.

Evoluția paradigmei pragmatiste cu referire la comunicare, limbaj, semiotică, în contextul contemporan european și american, a culminat cu mai multe lucrări valoroase în domeniu. Astfel, una dintre aceste contribuții a fost adusă de filosoful italian Augusto Ponzio, cu lucrarea *Man as a Sign. Essays on the Philosophy of Language* (Ponzio 1990). În această lucrare sunt abordate mai multe subiecte – despre sens și interpretare; simbol și alteritate; semne și înțelegere; limbaj, ideologie și stereotipuri, de la semiotica decodificării la semiotica interpretării. Filosoful pragmatist american Robert Brandom (n.1950) continuă să dezvolte filosofia pragmatistă. Lucrările sale *Reason in Philosophy: Animating Ideas* (Brandom 2009), *Perspectives on Pragmatism: Classical, Recent, and Contemporary* (Brandom 2011), *Between Saying and Doing: Towards an Analytic Pragmatism* (Oxford University Press, 2018), *A spirit of Trust: A reading of Hegel's Phenomenology* (Brandom 2019), *In the Space of Reason: Inferentialism Normative Pragmatism and Metalinquistic Expressivism* (Brandom 2019) sunt unele dintre cele mai remarcabile lucrări scrise în sec.XXI, în domeniul pragmatismului. Filosoful și logicianul american W.V.Quine (1908-2000) în contextul tradiției analitice, recunoscut ca unul dintre cei mai influenți filosofi ai sec.al XX-lea a contribuit

[14] MEAD, G. H. *The philosophy of the act*. Chicago: The University of Chicago Press, f.a., p. 442.

major în privința continuității filosofiei lui Peirce. Astfel, lucrarea lui Quine și a lui J.S.Ullian *Țesătura opiniilor* (Quine și Ullian 2007) este reprezentativă din acest punct de vedere. Perspectiva filosofiei analitice pe care a dezvoltat-o Quine arată cât de reușit ea se îmbină cu perspectiva pragmatistă. Filosoful român Mircea Dumitru în prefața acestei lucrări menționează că „filosofia analitică este, așa cum ne spune Quine, continuă cu știința, fără ca, prin aceasta, să devină o știință, alături, deasupra sau dedesubtul celorlalte științe" [15]. Rigurozitatea în abordarea analitică este prezentă pe tot parcursul lucrării, care se îmbină temeinic cu teza lui Peirce despre claritatea ideilor. Astfel, evidența opiniilor, ipoteza, inducția, analogia și intuiția, confirmarea și infirmarea, explicația, persuasiunea, evaluarea reprezintă algoritmul după care trebuie să fie ordonate opiniile în cadrul practicilor discursive. Semioticianul și lingvistul italian Thomas A.Sebeok (1920-2001) a continuat să dezvolte semiotica. Astfel, în lucrarea *Semnele: o introducere în semiotică.* (Sebeok 2002) a examinat multitudinea de reprezentări pe care le are obiectul semioticii.

În România filosofia pragmatistă a fost dezvoltată în mod special de către filosoful *Andrei Marga*, dar în ultimele două decenii au mai apărut câteva lucrări remarcabile pentru paradigma epistemică pragmatistă, care aparțin autorilor*: Ana-Maria Pascal, Anca Câmpian, Ioan-Alexandru Grădinaru.*

În lucrarea *Filosofia americană – Vol I A – Filosofia contemporană* (Marga 2014), Andrei Marga expune un șir de texte din filosofia americană, de la începutul ei și până în prezent. Astfel, în această lucrare sunt expuse mai multe idei filosofice care aparțin filosofilor americani: Josiah Royce, George Herbert Mead, Alfred North Whitehead, Roy Wood Sellars, Wilfrid Sellars, Charles Morris, Charles Stevenson, Ernest Nagel, Morton White, Nicholas Rescher, Thomas Nagel, Noam Chomsky, Donald Davidson. Tradiția filosofiei americane este valoroasă și pin faptul că în interiorul ei au fost preluate și re-contextualizate un șir de concepte europene, cum ar fi – pozitivismul și neopozitivismul, filosofia analitică, fenomenologia, marxismul, filosofia vieții, etc. Această interpretare și re-interpretare a filosofiei europene în contextul vieții americane, respectiv adaptată la modul de a fi al societății americane a oferit oamenilor din acest spațiu un model de gândire american, un mod de a fi al oamenilor, dar și al societății întregi diferit decât în alte părți ale lumii. Ca rezultat este evident faptul că reflecția filosofică este mai accentuată în America, drept dovadă avem experiența democrației din societatea americană.

[15] QUINE, W.V. ULLIAN, J.S.*Țesătura opiniilor.* Trad. și cuvânt înainte de Mircea DUMITRU, Pitești: Paralela 45, 2007.

În lucrarea *Reconstrucția pragmatică a filosofiei. Profilul Americii clasice* (Marga 2016), Andrei Marga a făcut un șir de abordări hermeneutice ale filosofiei pragmatiste. Astfel, putem vorbi de o reconstrucție pragmatică a filosofiei. Această abordare este interesantă și necesară pentru înțelegerea filosofiei în ansamblu. Andrei Marga a analizat educația pragmatistă, valorificând astfel contribuția de excepție în acest domeniu al filosofiei educației a lui Dewey. Filosoful român a analizat și democrația ca formă de viață, evidențiind legătura dintre forma de guvernare și principiile morale. În filosofia americană democrația a avut prioritate din toate punctele de vedere. Un capitol aparte în această lucrare Andrei Marga l-a dedicat succesiunii actuale a pragmatismului. Astfel, argumentând faptul că succesiunea pragmatismului în contextul filosofiei actuale se datorează contribuțiilor filosofilor Rorty, Apel, Habermas, Brandom. În lucrarea *Filosofia critică a „școlii de la Frankfurt",* (Marga 2014), Andrei Marga analizează teoria acțiunii sociale, făcând referire la contribuția pe care a adus-o Habermas filosofiei limbajului. In această interpretare, teoria acțiunii a lui Habermas este delimitată în două tipuri majore de acțiuni: *acțiunea instrumentală și acțiunea comunicativă*.

În lucrarea *Pragmatismul reflexiv (încercare de construcție filosofică)* (Marga 2015), Andrei Marga își prezintă propria filosofie, pe care el o numește „pragmatism reflexiv" – cu alte cuvinte, o continuare a pragmatismului cu accent pe lumea sensului și semnificației, având în vedere că lumea este rezultatul acțiunilor complexe și diverse ale oamenilor; perpetuarea vieții umane fiind dependentă de cultură, respectiv că șirul acțiunilor ce asigură perpetuarea culturală a vieții nu este epuizat de acțiunile instrumentale sau comunicaționale, ci este nevoie de reflecție. În așa mod, între filosofia conștiinței, filosofia comunicării și tot ce se întâmplă în societate există o strânsă interdependență. Filosoful român consideră că este necesar să ne întrebăm în permanență și cu privire la sensul instituțiilor, societății, istoriei, vieții umane. Anume acest tip de sens este unul cu o conotație pragmatică.

În lucrarea *Întoarcerea la sens. Filosofia pragmatismului reflexiv* (Marga 2015), Andrei Marga analizează democrația, cu întreg spectrul ei de manifestări, respectiv cu multitudinea de conotații pe care le implică conceptul în cauză.

Există, desigur, și câteva lucrări dedicate unor aspecte particulare sau unor filosofi pragmatiști, cum ar fi cele patru valoroase abordări (regăsite de altfel în literatura secundară și în citatele la care fac referință în lucrare). Anca Câmpian, *Din istoria gândirii americane: filosofia comunicațională a lui Mead* (Câmpian 2004); *„Construcție și deconstrucție în filosofia americană contemporană"*/Coordonatori Angela Botez, Henrieta Anișoara Șerban, Marius Drăghici, Editura

Academiei Române, 2006; Ana-Maria Pascal, *Pragmatismul și „sfârșitul" metafizicii* (Pascal 2009); Ioan-Alexandru Grădinaru, *Limbaj și discursivitate în filosofia americană a secolului XX* (Grădinaru 2011).

Anca Câmpian, *Din istoria gândirii americane: filosofia comunicațională a lui Mead* (Câmpian 2004) evidențiază rolul filosofului pragmatist Herbert Mead cu privire la specificul filosofiei comunicaționale. Contribuția filosofului, sociologului și psihologului american la edificarea unei viziuni holiste cu referire la om și societate din punct de vedere al filosofiei pragmatiste. Evidențiem lucrarea lui memorabilă *Mintea, Sinele, Societatea* care reprezintă esența filosofiei sociale, a psihologiei sociale și a pragmatismului sistematic. Filosoful pragmatist Mead arată că pe baza comunicării se constituie identitatea individuală și cea socială. În viziunea lui Mead spiritul se formează prin comunicare, în procesul social, prin intermediul comportamentelor indivizilor. Esența paradigmei epistemice a lui Mead rezidă în faptul că omul nu numai că este o ființă socială, dar nici nu poate exista în afara societății. O altă perspectivă a acestei paradigme epistemice constă în preluarea rolului altuia și interiorizarea semnificațiilor. Datorită acestei teze se aduc noi precizări asupra comunicării, precum și teoriei asupra formării identității. Prin intermediul ipotezei filosofului că un organism devine un sine, autorul relevă capacitatea organismelor de a fi obiecte pentru ele însele. Afirmând că un organism devine un *sine (self)*, autorul evidențiază capacitatea organismelor de a fi obiecte pentru ele însele. Și drept exemplu - oamenii având capacitatea de reglare a propriului lor comportament. Mead abordează și fenomenul conștiinței reflexive a sinelui.

Un grup de cercetători români, în volumul coordonat de Angela Botez, Anișoara Șerban, Marius Drăghici *Construcție și deconstrucție în filosofia americană contemporană* (2006) analizează un șir de aspecte legate de filosofia americană contemporană: orientări și direcții în filosofia americană, pragmatism și neopragmatism, filosofia mentalului, logica și filosofia științei, postmodernism și hermeneutică, perspective în filosofia morală și social-politică, interdisciplinaritate și comunicare. Un capitol aparte este cel întitulat *Pragmatism și neopragmatism.* În cadrul lui, Alexandru Boboc abordează *„Pragmatic turn în gândirea contemporană. Pragmatică și modelări ale pragmaticii.* Liubomira Miroș analizează *Starea filosofiei americane la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea: John Dewey.* Gabriel Nagâț descrie *Relația pragmatism-empirism în filosofia americană contemporană.* Dan Robert Bișa descrie *Teoria adevărului în pragmatismul clasic.* Viorel Pâslaru analizează *Perspectiva procesuală: de la metafizică la filosofia științei*.

Ana-Maria Pascal în lucrarea *Pragmatismul și „sfârșitul" metafizicii* (Pascal 2009) prezintă o hermeneutică pragmatistă privind demersul hermeneutic de tip metodic a lui Richard Shusterman, astfel fiind valorificată o componentă foarte importantă a pragmatismului – estetica pragmatistă. Autoarea descrie și specificul epistemologiei interpretării cu referire la adevăr, creativitate și consens în interpretarea pragmatistă, evidențiază și esența modelului pragmatist în interpretare, al unei reconstrucții privind intenția autorului, aportul situației prezente la deciderea sensului, implicit conștiința și interesele interpretului, precum și valorile societății din care acesta face parte. În lucrarea dată se acordă un rol aparte și demersului hermeneutic de tip narativ a lui Richard Rorty cu accent pe o gândire edificatoare, care ține de o tematizare a ființei, o metafizică a limbajului și de o metafizică a naturii. Un capitol interesant este cel care se referă la situația metafizicii în raport cu pragmatismul. În acest context evidențiindu-se necesarul și obiectivul raport dintre cultură și metafizică în pragmatism.

Ioan-Alexandru Grădinaru în lucrarea *Limbaj și discursivitate în filosofia americană a secolului XX* (Grădinaru 2011) analizează limbajul și discursivitatea în contextul filosofiei pragmatiste a secolului XX. Autorul realizează un șir de teoretizări ale limbajului și discursului, accentul fiind pus pe genurile discursului filosofic la Richard Rorty. Un rol aparte a fost atribuit rolului presupozițiilor în cadrul limbajului, respectiv al discursivității. Astfel, au fost analizate tipurile presupoziționale după Strawson, Stalnaker și Collingwood. Nu în ultimul rând a fost prezentată contribuția metodologică a lui Quine și Carnap. Un interes aparte autorul a manifestat și față de programul „clasic" de semantică a lui Donald Davidson. De asemenea, în această configurare a fost analizată și viziunea lui Chomsky despre limbajul internalizat și limbajul externalizat.

Din cele menționate reiese faptul că în prezent în ambele contexte american și european epistemologia pragmatistă continuă să se dezvolte, ea interferându-se și cu alte paradigme filosofice, de exemplu cu filosofia analitică. Situația actuală pe care o parcurge Europa, cu atât mai mult Republica Moldova presupune luarea în considerare a acestei epistemologii. Abordarea mai multor teme, rezolvarea unor probleme de natură teoretică și practică necesită cunoașterea și aplicarea strategiilor care țin de filosofia pragmatistă, desigur cu noi adaptări și recontextualizări, specifice contextelor în cauză.

În concluziile primului capitol menționez rolul important pe care comunicarea simbolică îl joacă în viața oamenilor. Limbajul conotativ depinde întotdeauna de context, astfel că fiecare cuvânt poate conține mai multe sensuri. În egală măsură un rol fundamental are și componenta subiectivă

umană, în care se regăsesc componenta pragmatică și cea hermeneutică. Din punct de vedere pragmatic este studiat modul în care vorbitorii folosesc cuvintele pentru a transmite un sens. Simbolul, prin caracterul său reprezentativ și creativ, își determină interpretantul. Reprezentările pe care le formăm au o natură simbolică, ca rezultat fiind creată realitatea simbolică. Contribuția lui Dewey în domeniul educației este foarte mare. Dewey a perceput educația drept proces social, mai mult decât cu caracter individual. Finalitatea în modelul de școală al lui Dewey este centrată pe rezolvarea de probleme, astfel că acest model de pedagogie reprezintă esența epistemologiei pragmatiste. Cercetarea bazată pe ciclul anchetă, care include problema și rezolvarea ei, testare și evaluare, reprezintă esența epistemologiei lui Dewey, dar și, în general, a epistemologiei pragmatiste.

Perspectiva susținută de Mead cu privire la manifestarea sinelui social ține de schimbarea paradigmei de trecere de la subiectul psihologic la subiectul social. În context social, ființa umană are posibilitatea să descopere prin intermediul procesului de comunicare conștiința semenilor săi. Sinele, gândirea și societatea reprezintă cele trei paliere pe care și-a construit Mead întreaga viziune, care este în egală măsură filosofică, antropologică, psihologică, sociologică. Esența metodei pragmatiste constă în a crea legătura între lucrurile prime – principii, categorii, necesități - și cele finale – rezultate, consecințe, fapte. Actul cunoașterii, prin ideile care se realizează, reprezintă esența metodei pragmatiste, percepută ca filosofie a adevărului și înțelesului. Comunicarea din perspectiva pragmatistă ia în considerare implicațiile individuale ale comunicatorilor în diferite practici. Interpretarea semiotică explică rațiunile structurale ale textului care produce înțelegerea. Contextul este cadrul în care o expresie apare alături de alte expresii care aparțin aceluiași sistem de sensuri. Acesta este motivul pentru care metoda semiotică reprezintă un instrument de optimizare a comunicării, implicit și a interpretării. Structura triadică a semnului, în special la Peirce, între semn, obiect și interpretant, determină forța locuționară la care, mai târziu, s-au referit semioticienii și teoreticienii comunicării prin intermediul teoriei actelor de vorbire. Trihotomia semn – obiect dinamic – interpretant dinamic (S-OD-ID) este efectul produs de comuniunea triadică a acestor trei elemente ce explică repetarea sau redundanța semnului comunicativ. În schimb, trihotomia semn, obiect dinamic și interpretant final (S-OD-IF) subliniază informația finală efectivă în fluxul comunicării dat de triada semn-obiect dinamic și interpretant dinamic ce se transmite atunci când comunicarea ajunge la realizare. Considerăm în acest caz de îndeplinirea comunicării, nu numai de simpla sa posibilitate (deci, la nivelul terțiarității, nu la cel al secundarității).

În capitolul 2 **Dimensiuni ale pragmatismului contemporan: interpretări situaționale** sunt analizate aspectele discursive și raționale ale comunicării în cadrul sferei publice. Este demonstrat rolul esențial pe care argumentarea îl are în toate practicile discursive. Jürgen Habermas analizează transformarea structurală a sferei publice în lucrarea *Sfera publică și trasformarea ei structurală.* Autorul descrie evoluția statului de drept democratic și social în sensul unei democrații autentice. Conceptul de sferă publică este analizat în raport cu teoria acțiunii comunicaționale. Prin intermediul discursului se deschid noi oportunități pentru considerațiile de natură empirică. „Doar în calitate de participanți la un dialog inclusiv ce vizează un consens ajungem să exersăm virtutea cognitivă a empatiei, în respectul diferențelor noastre reciproce ce se manifestă în perceperea unei situații comune".[16] În sfera publică, manifestarea rațiunii trebuie să fie întotdeauna liberă. Această libertate atribuită manifestării rațiunii umane presupune o atitudine necondiționată, firească și necesară. „În mod empatic, putem afirma că, în acest sens, o persoană nu poate fi liberă decât dacă toate celelalte persoane care aparțin aceleiași comunități sunt libere în egală măsură".[17] Filosofia pragmatistă nu ajunge să facă din acţiune substanţa şi scopul suprem al vieţii, căci a face din acţiune un scop în sine, a ajunge să determini acţiunea drept mobilul care mişcă lumea înainte şi îi trasează un şir de oportunităţi ar însemna să se elimine din această ecuaţie gândirea, ar însemna să se afirme că nu există semnificaţia raţională. „Pentru pragmatiști semnificația are referire la situații obișnuite și la condițiile în care apar acțiunile".[18] Şirul de semnificaţii raţionale reprezintă parametrii de bază după care ne ghidăm când ajungem să acţionăm. Se formează, astfel, o legătură directă şi nemijlocită între acţiune şi semnificaţia raţională.

În egală măsură este evidențiat modul în care funcționează pattern-urile în mintea umană, respectiv cum acestea influențează formarea și expunerea argumentelor. De rând cu argumentarea, o semnificație aparte acordăm contextualizării și re-contextualizării ca strategie interpretativă. În acest caz, contribuția hermeneutică a filosofului pragmatist R. Rorty este reprezentativă. Contextul individual și social determină cadrul de referință în care se proiectează atitudinile interpretului, cât și obiectul supus actului hermeneutic. Intersubiectivitatea și raționalitatea comunicațională asigură funcționalitatea procesului de comunicare în cadrul sferei publice, iar pragmatismul contemporan oferă noi perspective pentru înțelegerea spectrului de manifestări ale comunicării. După Rorty, în

[16] HABERMAS, J. *Etica discursului și problema adevărului.* București: Editura Art, 2008, p. 18.
[17] *Ibidem*, p. 21.
[18] CÂMPIAN, A. *Din istoria gândirii americane. Filosofia comunicațională a lui George Herbert Mead în context pragmatic.* Cluj-Napoca: Editura Napoca Star, 2004, p. 48.

secolul nostru există trei răspunsuri date la întrebarea despre relația cu tradiția filosofică occidentală: răspunsul husserlian (scientist), răspunsul heideggerian (poetic) și răspunsul pragmatist (politic).[19] Astfel, Rorty este exponentul unei noi viziuni în domeniul hermeneuticii. Evidențiem în demersul lui Rorty argumente pentru a considera hermeneutica nu ca știință a interpretării, ci ca artă a interpretării. Pentru Richard Rorty, sensul nu este nici imanent, nici transcendent faptului de interpretat, ci este constituit în actul interpretării. Sensul este contingent, relativ la interesele de lectură sau de interpretare. R.Rorty consideră că „pragmatismul redescrie atât progresul intelectual, cât și pe cel moral, înlocuind metaforele unei percepții progresiv mai puțin distorsionate, cu metaforele dezvoltării evolutive".[20] Recontextualizarea reprezintă procesul în care se reutilizează resursele formate și memorate anterior pentru a studia noi situații. Din acest punct de vedere recontextualizarea semnifică deplina exprimare a sinelui propriu. Recontextualizarea ne provoacă și ne determină să ne vedem viața într-un cu totul alt context. Între minte și limbaj, pe de o parte, și realitate sau natură, pe de altă parte, este posibilă o relație de reprezentare. „Gânditorul metafizic consideră că dacă am putea ajunge la înțelegerea corectă a Ființei – cea care surprinde corect Ființa – atunci ne-am atinge țelul".[21] Contextul individual și social în care are loc interpretarea se raportează atât la stările de spirit care îl caracterizează pe interpret, cât și la obiectul supus actului hermeneutic. „Problema rațiunii se centrează în jurul temelor cunoașterii, limbajului și inteligenței – toate „capacități superioare" ale noastre."[22] Recontextualizarea vizează și experiențele noastre trăite în anterioritate, stabilirea de noi asociații, de noi perspective între cine ai fost în trecut și ceea ce ești în prezent. Contextul cu elementele sale de ordin psihologic, avându-se în vedere intenția pentru lectură, interesul pentru text, motivația; de ordin social și de ordin fizic – timpul disponibil, confortul interior și exterior influențează procesul construirii de sens în mod hotărâtor, iar sincretismul funcțional al semnelor constituie dominanta procesului interpretativ. Contextualismul comunicațional se referă la un ansamblu semantic general (al discursului) și la un cadru specific comunicării într-o comunitate interpretativă.

[19] RORTY, R. *Pragmatism și filosofie post-nietzscheană. Eseuri filosofice II.* Trad Mihaela CĂBULEA. București: Univers, 2000, p. 21.
[20] RORTY, R. *Adevăr și progres*. Trad. Mihaela CĂBULEA. București: Univers, 2003, p. 138.
[21] RORTY, R. *Pragmatism și filosofie post-nietzscheană*. București: Univers, 2000, p. 67
[22] RORTY, R. *Filosofie și oglinda naturii.* Trad. RACU, Al., SIMITOPOL A.E., TUDOR M.B., Cluj-Napoca: Tact, 2014, p.66

Modul de a fi al hermeneutului generează noi și noi oportunități de interpretare raportate la procesul de recontextualizare. Subiectivitatea hermeneutului își pune amprenta asupra obiectului interpretării, inclusiv asupra acțiunilor finale în cazul experiențelor hermeneutice. Se construiește o relație de tip cognitiv bazată pe reprezentare, care în cazul particular se sprijină pe fenomenul semnificatului în interpretare.

Raportându-se în permanență la sfera publică, subiecții umani ajung să se definească la nivel de identitate personală, inclusiv prin contribuția adusă de ei grupului social din care fac parte, societății în ansamblu – modelul și-a conservat, de-a lungul secolelor, propria continuitate, ce ține de domeniul istoriei spirituale.[23] Competențele individuale de tip cognitiv ale subiecților umani se dezvoltă în permanență prin raportarea directă la experiențele private. Intersubiectivitatea desemnează relația reciprocă dintre competențele individuale de tip cognitiv ca factor determinant al lumii și experiența privată a fiecărui subiect uman având în vedere noțiunea de rațiune comunicativă.[24] Filosofia pragmatistă a fost și este interesată de relația dintre acțiune-comunicare-cercetare. Lucrul acesta este perceput atunci când analizăm lucrările filosofilor clasici americani. Charles S. Peirce, cel care a atras atenția asupra pragmatismului și a contribuit în mod direct la fondarea și dezvoltarea lui, poate fi considerat drept inițiator al acestei filosofii care a dezvoltat un mod de a fi al ființei umane și, totodată, un algoritm în raport cu care oamenii ar putea să acționeze și să producă idei care, la rândul lor, ar favoriza apariția unor noi posibilități în comunicarea umană. „Nu se poate ajunge la gradul cel mai înalt de realitate decât prin semne; adică prin idei precum cele de Adevăr, Bine și altele”.[25] Atunci când gândim, noi înșine, așa cum suntem în momentul respectiv, putem fi percepuți ca un semn complex. „Interpretantul într-o semioză va deveni reprezentantul într-o altă semioză”.[26] Din acest punct de vedere, un semn are trei referințe: în primul rând, el este un semn în relație cu un gând oarecare, care îl interpretează; în al doilea rând, el este un semn pentru un obiect oarecare, cu care este echivalent în gândul respectiv; în al treilea rând, el este un semn într-o privință sau calitate anumită care îl pune în relație cu obiectul său.

Permanent trebuie să ne reamintim că, pe lângă elementul principal de gândire, în orice moment există sute de lucruri în mintea noastră cărora le este acordată doar o mică parte de atenție

---

[23] HABERMAS, J. *Sfera publică și transformarea ei structurală*. Trad. Janina IANOSI. București: Comunicare.ro, 2005, p. 54.
[24] HABERMAS, J. *Discursului filosofic al modernității*. Trad. Gilbert LEPĂDATU și alții. București: All, 2000, cap. XI.
[25] PEIRCE, CS. *Semnificație și acțiune*. Trad. Delia MARGA. București: Humanitas, 1990, p. 228.
[26] DELEDALLE, G. *Charles S. Peirce'S philosophy of signs. Essays in Comparative Semiotics*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 2000, p. 19.

sau de conștiință. Apariția unor noi experiențe mentale nu este niciodată instantanee, ci este un eveniment care ocupă timp și survine pentru a trece, într-un proces continuu. Implementarea în viața socială urmărește tocmai raportul cu pragmatismul clasic, considerat a fi fost prea tăcut, prea orbit în raport cu societatea contemporană. Una din aceste abordări este cea efectuată de Cornel West, in lucrarea *Keeping Faith*, dedicată abordării ideilor de rasă în America.[27] Teoria pe care o apără, pragmatismul profetic, poate aduce ceea ce este cerut pentru a se pune in lumină mai bine răspunsurile la criticile pragmatismului clasic. Vorbind despre limitele neopragmatismului, West arată că teza antirealismului trebuie luată cu precauții: nu toți neopragmatiștii sunt anti-realiști. Nu este un accident că forma dominantă de politică în tradiția pragmatistă a accentuat aspectul pedagogic și cel dialogal. Liberalismul nobil se bazează pe educație și cultură, considerând că progresul social vine, în special ca urmare a educației.[28] Absența abordărilor pragmatiste din societatea actuală se datorează crizei de scop și vocație din studiile umaniste și școlile tehnice. Recenta nevoie de studii interdisciplinare, sau eroziunea disciplinelor tradiționale, promovată de neopragmatism, poststructuralism, marxism sau feminism este motivată nu numai de cerința adevărului dar și de ideea despre ce fel de cunoaștere poate fi acordată elevilor, cetățenilor informați ai secolului XXI.[29] A treia idee pe care o urmărește este cea de pragmatism profetic, în sensul de apel la tradițiile iudaice și creștine care promovează rezistența curajoasă împotriva nedreptăților și nefericirii din societate.

Considerat a fi ceea ce are mai bun pragmatismul la ora actuală, pragmatismul profetic promovează atitudinea critică și credința democratică, dar fără să facă din critică un fetiș sau din democrație un idol. De exemplu, democrația presupune anumite aspecte de bază, fundamentale pentru a funcționa în cadrele cele mai bune, deși nu este organizarea politică desăvârșită, nu este lipsită de aspecte negative. Problema este că bazele democrației nu pot fi subiect de veto public.[30]

În concluzii la capitolul 2 menționez că teoria acțiunii comunicaționale poate fi raportată la conceptul de sferă publică, așa cum vedem la J.Habermas – ce a analizat transformarea structurală a sferei publice. În contextul sferei publice, este nevoie ca rațiunea să se manifeste întotdeauna liber. Mintea umană, cu schemele ei cognitive, este responsabilă de tot ce înțelege ființa umană și cum acționează ea în cadrul sferei publice. Filosofia pragmatistă reprezintă un mod de a fi al ființei umane și un algoritm în raport cu care oamenii ar putea acționa și ar produce idei. Credințele și presupozițiile

[27] WEST, C. *Keeping Faith. Philosophy and race in America*. New York, Routledge, 1993.
[28] *Ibidem*, p. 123.
[29] *Ibidem*, p. 125.
[30] *Ibidem*, p. 126.

stăpânesc ființa umană, astfel că J. Habermas a elaborat o substanțială conceptualizare asupra naturii sociale și a fundamentelor vieții publice.

În viziunea lui R. Rorty hermeneutica este o artă a interpretării. În conformitate cu viziunea pragmatistă, cu cât natura umană este mai nuanțată, cu atât multitudinea de sensuri și semnificații atribuite lumii înconjurătoare va fi mai complexă. În viziunea filosofului american recontextualizarea reprezintă procesul în care se reutilizează resursele formate și memorate anterior pentru a se trata noi situații. Recontextualizarea ne provoacă și ne determină să vedem viața într-un cu totul alt context.

Realitatea socială, la rândul ei, este configurată de conceptul de sferă publică. Flexibilitatea și mobilitatea subiecților umani într-un cadru al sferei publice reprezintă criteriile necesare pentru o societate de tip deschis. Sfera publică de tip discursiv și raționalitatea comunicațională reprezintă temeiul de bază în funcționarea eficientă a mecanismelor unei societăți, în care subiecții umani cu adevărat își pot valorifica întregul lor potențial și la maximum pot să își eficientizeze în permanență practicile discursive atât la nivel privat, cât și la nivel public.

În capitolul 3 **Accepțiuni structurale ale demersului comunicativ** este realizată analiza structurală a conceptului de comunicare eficientă. Sunt expuse reperele definitorii esențiale pentru comunicarea eficientă. . Cu certitudine putem afirma că *arta comunicării* se învață pe parcursul vieții. A persevera în însușirea acestei arte nu este mai puțin important decât a reuși să conștientizăm că omul de lângă noi reprezintă un scop în sine și nu un mijloc pentru a ne realiza propriile interese. Aceste realități sunt prezente în situațiile de comunicare pe care le generează viața. Pe parcursul întregii vieți suntem incluși în așa-numitele conexiuni și rețele ale comunicării. În dependență de zona localizării actului de comunicare, de statutul social, de educație, tradiție și practici ale comunicării ajungem să spunem că, în diverse situații ale vieții, am comunicat frumos sau mai puțin frumos, că am interrelaționat bine sau mai puțin bine cu ceilalți semeni. Cel de lângă noi ajunge să își formeze o impresie pozitivă sau negativă despre noi în funcție de modul în care comunicăm cu el. Punctual, am putea afirma că modalitățile, stilul comunicării și nu în ultimul rând empatia de care dăm dovadă în procesul comunicării cu oamenii sunt suficiente să ne construiască și să ne re-construiască propria personalitate. Comunicăm chiar și în circumstanțele când nu emitem nici un sunet, dar prezența sau non-prezența noastră într-un context al comunicării nu ne privează de interacțiunea cu ceilalți.[31]

În general, comunicarea reprezintă matricea determinantă pentru conștiințele oamenilor care comunică. O partea componentă a semiozei comunicative este textul, care este condiționat atât de

[31] BOUGNOUX, D. *Introducere în științele comunicării.* Trad.Violeta VINTULESCU. Iași: Polirom, 2000, cap. 2.

pragmatica semnificării, cât și de pragmatica comunicării. Din punct de vedere pragmatic textul apare în mai multe ipostaze. Eficiența demersului comunicativ este decisă de claritatea ideilor și a convingerilor expuse în procesul de semioză comunicativă. Contribuția filosofiei pragmatiste cu referire la problema comunicării este complexă și definitorie pentru interpretarea pragmatistă a posibilelor acțiuni comunicative. O conjuncție eficientă din punct de vedere pragmatic este asigurată de practica discursivă și contextul social în care ea se desfășoară. La studiul demersului comunicativ participă mai multe domenii științifice – semiotica, pragmatica, filosofia limbajului. Ele asigură o abordare critică a intervenției comunicative. O conotație aparte pentru structura actului comunicativ este ipostaziată de analiza triadică a conceptului de contextualizare. Asemenea aspecte ca manifestarea sinelui în comunicare și înțelegerea ca acțiune comunicativă sunt esențiale pentru pragmatica procesului comunicativ. La rândul ei, comunicarea are mai multe efecte contextual-pragmatice care influențează atitudinea și comportamentul comunicatorilor în perspectiva unor potențiale situații de comunicare. Comunicarea devine matricea care se creează prin fuziunea conștiințelor care participă la actul de comunicare. Această matrice reprezintă premisa pentru dezvoltarea ulterioară atât a ființelor umane individuale, cât și a întregii societăți. Contextul comunicării se creează din notele acordului în registrul de comunicare pe care îl dau actorii procesului de comunicare. Comunicarea *devine* și *se transformă* în permanență, fiind influențată de cei care o creează, adică de subiecții care ajung să se *re-modeleze* de fiecare dată în orice situație de comunicare; căci, „termenul de comunicare desemnează un ansamblu prea vast de practici, în mod necesar disparate și infinit de deschise”.[32] La finalul fiecărei situații de comunicare ajungem să devenim altcineva decât am fost la început, pentru că fiecare conștiință cu care ajungem să interacționăm ne influențează. Am putea să spunem pe drept cuvânt că ajungem să devenim o medie a celor cu care interacționăm pe parcursul experiențelor noastre de comunicare. Fiecare subiect al procesului de comunicare este în stare să primească, dar și să transmită celorlalți, energie, atitudine, frumusețe, bunătate, valori care transcend întreaga noastră existență.

Textul desemnează, conform unei înțelegeri simplificate, ansamblul organizat al semnelor lingvistice care formează o scriere. În uzul curent se referă la discursul scris, în general, și, într-un sens mai special, la opera literară. După o perioadă de extremă expansiune semantică, termenul a revenit prin succesive limitări de sens, la accepțiunea lui originară. S-a restrâns sfera noțiunii la aria lingvistică, cuvântul text rămânând să definească în principal un fapt de limbă. Unii au mers chiar

[32] BOUGNOUX, D. *Introducere în științele comunicării.* Trad.Violeta VINTULESCU. Iași: Polirom, 2000, p. 13.

mai departe și au îngustat și mai mult spațiul de acțiune al termenului, reducându-l la discursul lingvistic realizat în scris. „Numim text orice discurs fixat prin scriere. Potrivit acestei definiții, fixarea prin scriere este constitutivă termenului însuși”.[33] Textul fiind o secvență lingvistică mai este și altceva: este discursul unui vorbitor, care se adresează unui ascultător, într-o anume împrejurare, cu un anumit scop. Este un caz de folosire a limbii în comunicare, ceea ce se face prin operații și pe baza unor norme specifice.

Numeroase cercetări actuale asupra textului se înscriu într-o asemenea perspectivă, continuând totuși să se preocupe și de mărcile lingvistice ale textului (coeziunea), ele privesc textul ca pe un proces, o activitate supusă unor constrângeri de natură cognitivă și comunicațională. Orice text este rezultatul unei acțiuni numită vorbire, el se prezintă ca un eveniment și se opune limbii care este cod sau un sistem**.** Distincția dintre limbă și vorbire operată de Ferdinand de Saussure este importantă pentru înțelegerea textului ca discurs, ca fapt de vorbire. Rezultatul activării codului lingvistic de către un vorbitor, într-un context determinat (temporal, spațial și intențional), nu constă doar în transmiterea unui mesaj către un ascultător, ci implică totodată și o exprimare de sine a vorbitorului. „Limbajul este materialul cu care operează creatorul în elaborarea textului. Scriitorul trebuie să modeleze limbajul, astfel încât să capteze și să evidențieze sensul existențial al eului creator, profund, originar”.[34] Intenționalitatea discursivă a fost studiată dintr-o altă perspectivă, în teoria actelor de vorbire, de către Austin, care distinge trei tipuri de acte ce se realizează prin vorbire. Un șir de propoziții este considerat text doar dacă se structurează în interiorul unui sistem de reguli (norme, convenții) instituit și recunoscut ca atare. Textul, mai precis coerență textuală, abordată de pe pozițiile pragmaticii, are următoarele caracteristici: nu reflectă o proprietate imanentă a unui șir de propoziții, ci numai atitudinea vorbitorilor de acceptare sau respingere referitoare la șirul de propoziții, respectiv; este unul dintre motivele pentru care considerăm că ideea de textualitate (text corect format) ține de pragmatică și nu sintaxă și sau semantică.

În viziunea lui Aristotel interpretarea este interpretare prin limbaj, înainte de a fi interpretare asupra limbajului. „Rostirea diferă însă de expresie, prin aceea că prima este cu precădere împlinirea cuvintelor ce semnifică lucrurile, pe când cealaltă este doar a celor luate în chip simplu, pentru folosința limbii”.[35] În acest caz, Aristotel analizează problema limbajului în diferite situații – cele legate de gândire, precum și situațiile în care gândirea este exteriorizată prin cuvinte, adică în

[33] RICOEUR, P. *Eseuri de hermeneutică.* București: Humanitas, 1995, p. 111.
[34] BOBOC, E, APETREI, D. *Repere teoretice și aplicative în interpretarea textului literar.* Iași: Spiru Haret, 2001, p. 21.
[35] ARISTOREL. *Despre interpretare.* Trad. Constantin NOICA. București: Humanitas, 2005, p. 85

comunicarea nemijlocită. „Un simbol este un semn care se referă la obiectul pe care-l denotă în virtutea unei legi, de obicei o asociere de idei generale, care determină interpretarea simbolului ca referindu-se la acest obiect”.[36] A interpreta înseamnă pentru exeget a se situa în sensul indicat de această relație de interpretare susținută de text. Există o legătură directă între text și acțiune – teoria textului și teoria acțiunii comunicative;[37] nimic nu e mai interesant decât jocul trimiterilor între *text, acțiune, și istorie.*[38] Teoria textului oferă un bun punct de plecare pentru o revizuire radicală a problemei metodologice. Pragmatismul clasic și cel contemporan au influențat considerabil domeniul științelor comunicării. Influența pragmatismului asupra teoriilor comunicării rezidă în abordările complexe și utile, abordări care provoacă la o reinterpretare a situațiilor de comunicare, în cadrul cărora comunicarea are o importanță majoră are fenomenului discursivității. În acest context remarcăm că perspectiva pragmatică în comunicare este determinată de mai mulți factori, inclusiv de contribuția filosofilor reprezentativi ai pragmatismului american - Charles Sanders Peirce, William James, John Dewey, George Herbert Mead, Richard Rorty, Jürgen Habermas. De exemplu, în viziunea lui John Dewey, comunicarea se raportează în modul cel mai direct la problema educației. „Dacă educația înseamnă viață, atunci întreaga viață are de la început un aspect științific, un aspect artistic și cultural și un aspect de comunicare”.[39] Filosofii reprezentativi ai pragmatismului au accentuat importanța practicii în educație la modul general, precum și în comunicare la modul special. În educație se accentua necesitatea construirii situațiilor communicative. Ei considerau că o societate ideală ar fi aceea care permite și încurajează dialogul între diferitele limbaje și culturi; în care nici o cultură nu s-ar pretinde mai valoroasă, conservând valorile fiecărei entități culturale. Autenticitatea comunicării, din această perspectivă, constă în manifestarea firească a participanților la dialog și reflectă disponibilitatea acestora de a se transforma reciproc sub influența ideilor la care consimt în cadrul procesului comunicativ. Filosofii reprezentativi ai pragmatismului au demonstrat că educația, respectiv comunicarea ca modalitate de formare a oamenilor reprezintă un mijloc de adaptare la mediu și, totodată o cale de soluționare a problemelor societății.

Pe lângă faptul că, în forma sa deplină și complexă, comunicarea produce informație, ea contribuie totodată la generarea unor noi tipare de comportament și manifestare, atât pentru locutor,

[36] PEIRCE, CS. *Semnificație și acțiune.* București: Humanitas, 1990, p. 277.
[37] RICOEUR, P. *Eseuri de hermeneutică*. Trad. Vasile TONOIU. București: Humanitas, 1995, p. 140.
[38] RICOEUR, P. *De la text la acțiune. Eseuri de hermeneutică II.* Cluj: Echinox, 1999, cap. 2.
[39] DEWEY, J. *Fundamente pentru o știință a educației.* Trad. Viorel NICOLESCU. București: Editura Didactică și Pedagogică R.A., 1992, p. 52.

cât și pentru interlocutor. Un șir de teorii – teoria actelor de limbaj, analiza conversației, teoria enunțării au contribuit la valorificarea fenomenului discursivității. În orice societate se manifestă o multitudine de discursuri; de la discursul didactic până la discursul politic are loc o proiectare a unei sume de factori care caracterizează contextul societății în cauză. „Studiile privind comunicarea permit o mai bună înțelegere a sensului în măsura în care țin cont de interacțiunea între situația și tipurile de discurs, între relațiile afective și sociale pe de o parte și cele gestuale, posturale, proxemice, pe de altă parte".[40] Cercetătorii din domeniul semioticii, pragmaticii, filosofiei limbajului analizează într-o manieră critică discursul, fiind preocupați de rolul presupozițiilor și a implicațiilor socio-politice ale discursului. „Meritul principal al semioticii a fost și este evidențierea centralității sensului, dar și a reprezentării, stereotipului, schemei (narative, argumentative) care sunt esența comunicării sociale".[41] Menționăm că discursul realizează medierea dintre lumea fenomenală și cea intrepretativă. Autorul discursului, în acest caz, asumându-și responsabilitatea de a obiectiva într-o manieră subiectivă un fragment al realității sociale. Contextul social și experiența socială îndeplinesc roluri majore în cazul emiterii discursurilor publice. Putem consemna un pragmatism constructiv, caracterizat de un entuziasm pentru experiență și acțiune. Pragmatismul se concentrează atât asupra comportamentului, cât și asupra verificării ideilor, prin intermediul experienței. Experiența socială poate fi concepută în termenii unor verbe – în sensul de a face, mai degrabă, decât de a fi. Când ne însușim în comportamente simbolurile care indică anumite caracteristici comunicative, aceste simboluri ne permit să alegem toate modalitățile de răspuns ulterior, astfel încât să ne determine comportamentul social. Putem consemna în acest context o conștiință a înțelesului. Acest tip de conștiință a înțelegerii semnificațiilor se regăsește în consensul social. „Sensul pragmatic al raționalității are o sferă de referință vastă: spațiul social".[42] Prin intermediul discursivității se realizează procesul de socializare. Din acest punct de vedere socializarea este privită ca un proces de interiorizare a atitudinilor comune, posibil de realizat prin intermediul comunicării.

Filosofia comunicării ajută la o înțelegere mai bună a situațiilor pe care le generează viața și ne ajută să înțelegem complexitatea ființei umane, nivelul de interogație la care se supune fiecare dintre noi. Etica discursului e în cel mai înalt grad adecvată să explice *punctul de vedere moral*. Habermas – în lucrarea *Conştiinţă morală şi acţiune comunicativă* – sugerează că raționamentul cu adevărat

[40] ROVENȚA-FRUMUȘANI, D. *Semiotică*, *societate*, *cultură*. Iași: Editura Institutul European, 1999, p. 206.
[41] ROVENȚA-FRUMUȘANI, D. *Analiza discursului*. *Ipoteze și ipostaze*. București: Editura Tritonic, 2012, p. 15
[42] PASCAL, A. M. *Pragmatismul şi "sfârşitul" metafizicii.* Iași: Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza", 2009, p. 182.

moral are trăsături ca, de exemplu, *imparțialitatea*, *universabilitatea*, *reversibilitatea* și *prescriptivitatea*.[43] Contextul în care se realizează situația de comunicare pune la dispoziție mai multe evidențe culturale, din care participanții la comunicare își extrag, în eforturile lor de tălmăcire, modelul de interpretare asupra căruia au ajuns la consens.

În **capitolul 3** am stablilit următoarele concluzii cu privire la faptul că, cu cât interacționăm mai mult cu semenii din jurul nostru în diferite situații și contexte ale comunicării, cu atât avem șansa să ne modelăm propria noastră capacitate de comunicare, precum și calitatea ei. Contextul comunicării se creează din notele acordului în registrul de comunicare pe care îl realizează actorii procesului de comunicare. Textul, în calitate de secvență lingvistică scrisă sau vorbită, formează o unitate comunicațională stabilită într-un obiect care permite folosirea lui repetată în procesul comunicării interumane. Claritatea ideilor și flexibilitatea limbajului într-un context discursiv reprezintă perspectiva pragmatistă necesară în cadrul comunicării sociale, care reprezintă organonul ce face posibilă conviețuirea oamenilor în realitățile sociale, politice, etc. Comunicarea, ca proces integrat, ține de un ansamblu de mize, care pot reprezenta o structură fenomenologică ale interacțiunilor interpersonale. Discursul social reprezintă acel cadru prin intermediul căruia este structurată narațiunea socială. Pragmatismul se concentrează atât asupra acțiunii, cât și asupra verificării ideilor, prin intermediul experienței. Suma experiențelor sociale pe care le acumulează o persoană reprezintă propria sa identitate - fragmentată și proiectată într-o multitudine de acțiuni. Filosofia comunicării ajută la o mai buna înțelegere a situațiilor pe care le generează viața și, de asemenea, ne ajută să înțelegem complexitatea ființei umane. În cadrul actelor de comunicare, întâlnirea dintre oameni presupune o interferență a conștiințelor, în care limitele cunoașterii se întrepătrund cu cele ale limbajului și ale posibilității de comunicare, marcând astfel granițele înțelegerii intersubiective. O situație de comunicare reprezintă un fragment dintr-o lume a vieții. Contextul în care se realizează situația de comunicare pune la dispoziție mai multe evidențe culturale, din care participanții la comunicare își extrag, în eforturile lor de înțelegere, modelul de interpretare asupra căruia au realizat la consens. În conformitate cu pragmatica, nu doar vorbirea, ci orice comportament reprezintă comunicare. Din punct de vedere comunicațional, comportamentul poate fi studiat doar în contextul în care se produce. În cadrul vieții sociale, oamenii ajung să își confirme reciproc calitățile și

[43] HABERMAS, J. *Conștiință morală și acțiune comunicativă*. Trad. Gilbert LEPĂDATU. București: Editura All, 2000, p. 115.

capacitățile personale, iar din acest punct de vedere societatea poate fi calificată drept umană în măsura în care membrii săi se confirmă reciproc.

În capitolul 4 **Contribuții la un model pragmatic de comunicare eficientă** m-am referit la rolul convingerilor și claritatea ideilor în comunicare. Au fost scoase în evidență perspectivele limbajului dentotativ și conotativ în procesul de comunicare. În multe situații limbajul conotativ ține de un nivel mai complex al unor realități metafizice care determină evoluția registrului de comunicare. Orice expresie, orice formulare, este un simbol al gândirii pe care o exteriorizăm, în acest sens, iar limbajul însuși nu este altceva decât un simbolism. „Semiotica are un câmp clar de investigare: limbajul (mai exact limbajele) și practicile de semnificare/comunicare ca practici sociale”.[44] Din acest punct de vedere, simbolismul presupune experiența lingvistică proprie pe care o acumulează sub forma limbajului internalizat o anumită persoană. Limbajul individual al unei persoane ar presupune harta conceptuală și simbolică pe care o proiectează în timp în toate situațiile de comunicare. Conceptul de simbol acoperă totalitatea fenomenelor care determină împlinirea unui sens într-un simbol, și toate contextele în care un datum sensibil, oricare ar fi tipul său de existență, este reprezentat ca încorporare particulară, ca manifestare a unei semnificații. Orice lucru, produs, fenomen are o valoare obiectivă dar și o valoare simbolică. În orice acțiune umană consemnăm partea rezervată fenomenului comunicațional, iar acest fapt se manifestă atunci, când este prezentă semnificația potrivită atribuită contextului în care se desfășoară acțiunea. „Un *concept* nu este o schemă, ci o posibilitate constitutivă a clipei; avându-se în vedere o semnificație nou creată”.[45] Contextualizarea în cadrul comunicării simbolice este în vizorul mai multor domenii științifice – lingvistică, pragmatică, semiotică, psihosociologică. Sensul depinde de condițiile în care a fost enunțată o comunicare. Sensul comunicării este inseparabil de condițiile producerii discursului, fără indicii privind contextul, destinatarul nu poate construi semnificația dorită de locutor. Cu alte cuvinte ar fi valabilă următoarea afirmație – Dați-mi contextul în care ați evidențiat cuvântul și am să vă spun sensul său. Acest lucru a fost sesizat de L Wittgenstein care ne îndemna să nu căutăm sensul unui cuvânt, ci modul lui de utilizare. „În limbajul comun apare foarte frecvent faptul că același cuvânt semnifică în moduri diferite – deci aparține unor simboluri diferite – sau faptul că două cuvinte care simbolizează în mod diferit sunt utilizate în propoziție aparent în același timp”.[46] O importanță majoră

[44] ROVENȚA-FRUMUȘANI, D. *Semiotică*, *societate*, *cultură*. Iași: Editura Institutul European, 1999, p. 25.
[45] HEIDEGGER, M. *Ontologie. Hermeneutica facticității.* Trad. Christian FERENCZ-FLATZ. București: Humanitas, 2008, p. 44.
[46] WITTGENSTEIN, L. *Tractatus logico-philosophicus*. Trad Alexandru SURDU. București: Humanitas, 1991, p. 102.

în exprimarea clară și evidentă a ideilor în procesul de comunicare este redată de capacitatea analitică a minții umane de a procesa informațiile pe care le acceptam atât în procesul de comunicare obișnuită, cât și atunci când elaborăm mesajele în cadrul unei situații de comunicare academică. Charles S. Peirce analizează conceptele de „clar și obscur, distinct și confuz".[47] Ideile clare sunt definite și astfel înțelese încât procesul de recunoaștere să fie posibil în orice împrejurare, reprezentând în acest mod tendința de a evita obscuritatea și confuzia în comunicare. O idee distinctă este definită ca una care nu conține nimic neclar. „Clară este o reprezentare în general, iar clar în particular este un concept în circumstanțele când cea dintâi, în general, și cel din urmă, în particular, sunt suficient de determinate pentru a deosebi obiectul propriu lor de toate celelalte".[48] De vreme ce nu toate ideile sunt adevărate, observăm că prima condiție a infaibilității este că ele urmează să fie clare. Durata ezitării depinde de persoană, de tipul de gândire, de latura emoțională a persoanei etc. Pe când „o convingere ce poate fi justificată în fața oricui e de interes redus".[49] Convingerea că suntem pregătiți de a acționa de multe ori survine și sub impactul unor influențe exterioare: o imagine, un cuvânt, o judecată enunțată de cineva, un sfat. Cu alte cuvinte sunt evidențiate mai multe semne pe care oamenii le pot remarca în calea lor și care, de multe ori, indică traseul existențial al acțiunilor umane.

Un factor nu mai puțin important revine în acest context gradului de susceptibilitate al persoanelor. Motivul gândirii este prezența îndoielii. „Nici un gând și nici o idee nu sunt așezate definitiv în mintea noastră, ca și cum ar avea unul și același sens, la nesfârșit. Dimpotrivă, au sens în măsura în care capătă din nou viață, când sunt, de exemplu, redescoperite. Eventual, când trezesc din nou atenția cuiva sau dorința de a le proba în privința puterii sau a jocului lor."[50] Convingerea este o regulă pentru acțiune, a cărei aplicare implică o nouă îndoială și o nouă gândire, reprezentând în același timp și o destinație, aceasta este în același timp și un nou loc de pornire. În baza analizei pragmatice, un enunț nu este interpretat în mod independent, ci prin raportare la un anumit context. În care apare, sub formă propozițională, un anumit număr de informații ce intervin în enunț. În această privință, contextul nu este dat, ci este construit, enunț după enunț. Informațiile conceptuale nu sunt singurele informații care intervin în formarea contextului: intervin în situația dată, în egală măsură, atât interpretarea enunțurilor imediat precedente, cât și cadrul fizic în care se produce comunicarea.

[47] PEIRCE, CS. *Convingeri și idei.* Trad. Martin ZICK. București; ALL, 2011, p. 51.
[48] MONDIN, B. *Logică, semantică, gnoseologie*. Trad. de Wilhelm TAUWINKL. Iași: Sapientia, 2008, p. 81.
[49] RORTY, R. *Contingență, ironie, solidaritate.* Trad. Ștefanov Corina SORANA. București: ALL, 1998, p. 98.
[50] AFLOROAEI, Ș. Cine nu poate dialoga cu sine nu poate dialoga nici cu semenii săi. In: *Ce înseamnă a gândi altfel. In honorem Ștefan Afloroaei.* BEJAN, P., BÎLBĂ, C., BONDOR, G. (coordonatori). București: Eikon, 2022, p. 480.

„Pragmatismul, fenomenologia și filosofia hermeneutică au ridicat categoriile acțiunii, vorbirii și conviețuirii cotidiene la rang epistemologic”.[51]

Mințile umane reprezintă adevărate rețele de conexiuni între credințe, dorințe, atitudini. Credințele, dorințele și atitudinile se raportează efectiv la toate dimensiunile vieții umane. Suma dintre ele ne reprezintă pe fiecare dintre noi, proiectându-ne propria lume interioară, propriul univers la sfera lucrurilor exterioare. De cele mai dese ori în procesul de comunicare ne exteriorizăm mulțimea de atitudini care acționează asupra noastră ca niște tipare și în care rămânem fixați de cele mai dese ori pentru întreaga viață. „Impulsul de a-ți transcende sinele și propria specie este atât de puternic, iar recompensele atât de substanțiale, încât el nu pare a fi serios incomodat de recunoașterea faptului că obiectivitatea își are propriile limite”.[52] De multe ori acționăm în virtutea unor automatisme – deprinderi, obișnuințe, reflexe, stereotipuri mentale și comportamentale care ne dictează algoritmul ulterior în ceea ce privește acțiunile oamenilor la nivel privat, individual precum și la nivel social, politic. De cele mai multe ori, sfera privată și cea publică sunt văzute ca două laturi antagoniste: a) una e realitatea individuală, privată a unei persoane ce ajunge să concentreze în sine o realitate mai obiectivă și mai personalizată; b) alta este realitatea publică, ce pornește de la anumite presupoziții, cum ar fi: să acționezi contrar așteptărilor celorlalți, să comunici în conformitate cu așteptările celorlalți, până și reacțiile să fie așa cum ceilalți se așteaptă să fie. Această opoziție dintre sfera privată și cea publică vine să scindeze ființa umană într-un anume sens.

În sinteză la aceste teze, se poate conchide că filosofia pragmatistă analizează rolul acțiunii în cunoaștere și comunicare raportat la semnificația rațională. Când un om rațonează, el încearcă să-și convingă sinele său propriu, iar un gând de orice fel ar fi, este un semn și ține în cea mai mare parte de natura limbajului. Filosofii pragmatiști plasează semnificația rațională a unei propoziții în viitor, căci comportamentul viitor este singurul comportament supus autocontrolului. Infailibilitatea ar fi un element constituent al absolutului. Percepția rezultată în urma contactului minții noastre cu realitățile lumii se produce într-un context ce poate fi reactualizat prin cunoaștere și comunicare.

De asemenea, pentru a reda o perspectivă cât mai completă, au fost analizate și sensurile pragmatiste ale dezvoltării personale. Contribuțiile filosofice ale lui M. Heidegger, H. Mead cu privire la manifestarea autenticității, respectiv a sinelui autentic au servit drept fundament central în abordarea conceptului de dezvoltare personală. Paradigma filosofică este apreciată drept a fi cea mai temeinică

[51] HABERMAS, J. *Discursul filosofic al modernității*. București: ALL, 2000, p. 318.
[52] NAGEL, T. *Veșnice întrebări.* București: BIC ALL, 2004, p. 319.

în privința căutării resorturilor teoretice și practice care favorizează cunoașterea și grija de sine, respectiv trăirea unei vieți autentice. A fost analizat modul în care se fixează convingerile în mintea umană. A fost descrisă conexiunea minte-creier-corp în contextul educației pentru eficiență socială. În contextul în care existăm în prezent, care ține de o lume ce se află într-un proces alert de schimbare, *dezvoltarea personală* este un proces transformativ de maturizare continuă, care își propune valorificarea potențialului individual în cea mai bună versiune posibilă. Asistăm, începând cu secolul XX, la o anumită criză a cunoașterii de sine.[53] Ritmul alert de dezvoltare a lumii contemporane în prezent presupune și o accelerare în raport cu propria *dezvoltare personală*. Accentuând aspectul filosofic al grijii – așa cum o vedem că structurează celebra lucrare *Ființă și timp*, de Heidegger,[54] menționăm în același timp ca grija de sine reprezintă atât un mod de a fi, o atitudine generală caracterizată printr-o reflecție a sinelui, cât și o serie de practici prin care încercăm să avem grijă de noi înșine. Această sumă de practici presupune să avem o atitudine responsabilă în raport cu modul nostru de viață, să îl schimbăm dacă este cazul, inclusiv și modul nostru de a vedea lumea. Datorită acestor modificări vom aprecia relațiile cu ceilalți semeni ai noștri, să ne cunoaștem mai bine propriul fel de a fi, respectiv, vom fi mai eficienți în acțiunile noastre la nivelul sferei publice.

Preocuparea de sine în raport cu sine însuși. Această teză se raportează, în primul rând, la ordinea în propria gândire. Acest tip de ordine nu se poate obține decât supunând aprecierii critice reprezentările care vin din exterior, pentru că ele țin de un anume nivel de comprehensivitate și obiectivitate. Această primă etapă determină raportul omului cu sine însuși, deoarece partea esențială a omului este situată la nivelul facultății gândirii și judecății. Anume gândirea omului este responsabilă de toate deciziile, judecățile, acțiunile omului. Respectiv, raportul omului cu sine însuși se centrează primordial pe gândirea lui. Sinele nu poate fi disociat de mentalitatea, viziunile, reprezentările, judecățile omului. Toate acestea alcătuiesc complexitatea sinelui uman. În afara acestor componente sinele uman ar fi lipsit de conținut și calitate. Prin urmare grija de sine se raportează la o educație adecvată a gândirii umane. În afara unei gândiri autentice este greu să ne reprezentăm o grijă de sine la justa valoare. Formula „preocupă-te de tine însuți” are o importanță deosebită în contextul în care ne raportăm la autocunoașterea propriului sine și la tot ce înseamnă o atitudine autentică și responsabilă în raport cu noi și cu semenii noștri. Astfel limitele autorității societății asupra individului

[53] CASSIRER, E. *Eseu despre om*. Trad de Constantin COȘMAN. Humanitas: București, 1994, pp. 11-40.
[54] HEIDEGGER, M. *Ființă și timp*. Trad Gabriel LIICEANU, Cătălin CIOABĂ. București: Humanitas, 2006, vol. I-VI, pp. 39-44.

- o tematică pusă în evidență de către John Stuart Mill, în *Despre libertate*[55] sunt admise doar pentru a preveni lezarea libertăților celorlalți și au scopul de a proteja libertatea și dezvoltarea individuală. Rațiunea umană a avut o contribuție esențială în dezvoltarea grijii față de sine și față de ceilalți, pentru că anume rațiunea umană i-a făcut pe oameni să se asocieze și să colaboreze într-un context social. În această privință s-a dezvoltat grija pentru celălalt, iar, ființele umane și-au armonizat acțiunile întru binele public și întru echilibru care predomina în orice societate. Grija față de *Celălalt* se transformă într-un fel de relație între indivizi, într-un tip de relaționare specifică. Acest tip de interrelaționare presupune și un tip de control al persoanei de către ceilalți, de formare, dezvoltare, și instaurare pentru persoana respectivă a unui raport cu sine însuși. Grija de sine este conectată astfel la grija celuilalt. Putem afirma că există o interdependență între aceste două tipuri de grijă. Una fără alta nu pot exista separat și într-un mod firesc. Grija de sine și coerența cu sine însuși nu sunt posibile decât prin adeziunea totală la întregul din care facem parte. Asumarea responsabilității pentru propria minte poate conduce la eliberarea sinelui și la acumularea abilității de a oferi atenție, grijă, timp de calitate oamenilor care ne înconjoară. Este un lucru foarte important și util acest fapt care trebuie luat în considerație și dezvoltat la justa valoare

În procesul de comunicare este necesar să ne diferențiem corect, dar în egală măsură și să ne conectăm sincronic cu cei cu care interacționăm. Conectarea nu presupune să ne pierdem propria identitate și să nu ne respectăm propriile limite și standarde care ne asigură demnitatea și verticalitatea noastră. Conectarea sincronică presupune adaptare, dar și păstrarea propriei unicități și autenticități. Putem vorbi în acest context și de o uniune a minților în care oamenii creează un simț comun al devenirii, când fiecare în parte este autentic, dar își modifică starea de conștiință în dependență de cei cu care interacționează în procesul de comunicare, în cadrul căruia oamenii accesează constant și în mod deliberat senzații, imagini, sentimente și gânduri. Toate acestea sunt necesare pentru crearea unei comunicări vii și dinamice.

În concluziile celui de-al patrulea capitol menționez faptul că în orice acțiune umană evidențiem partea rezervată fenomenului comunicațional, iar acest fapt se întâmplă atunci, când stabilim semnificația potrivită unui anumit context în care se desfășoară acțiunea. Contextualizarea în cadrul comunicării simbolice este în vizorul mai multor domenii științifice. Sensul comunicării este inseparabil de condițiile producerii discursului, fără indicii privind contextul, destinatarul poate construi semnificația dorită de locutor. Activitatea gândirii este exercitată de prezența îndoielii și se

[55] MILL, J. *Despre libertate*. Trad. de Adrian-Paul ILIESCU. București: Humanitas, 1994.

modifică atunci, când este influențată convingerea, care reprezintă obiectivul fundamental în algoritmul procesului de comunicare cotidiană. Modurile de acțiune se deosebesc de la persoană la persoană, de la un context al acțiunii la altul. În baza analizei pragmatice, un enunț nu este interpretat în mod independent, ci prin raportare la un anumit context, dat fiind faptul că întreaga construcție a spațiilor mentale și a relațiilor dintre acestea este strâns legată de limbaj. Mințile umane reprezintă adevărate rețele de conexiuni între credințe, dorințe, atitudini. Filosofia pragmatistă analizează rolul acțiunii în cunoaștere și comunicare raportat la semnificația rațională, astfel că, din punct de vedere pragmatic, un enunț nu este interpretat în mod independent, ci prin raportare la un anumit context. Cadrul cognitiv este reprezentat de presupozițiile pragmatice care sunt valabile pentru orice situație și context al comunicării. Conform perspectivei pragmatiste, dreptatea reprezintă instrumentul de bază care ar trebui să fi aplicat la nivelul sferei publice. Dreptatea se referă atât la stările de fapt ale unei societăți, cât și la acțiunile nemijlocite întreprinse de o persoană sau grup de persoane. Astfel de virtuți ca binele, adevărul, altruismul semnifică derivate ale dreptății. Fundamentele dreptății se află în om, prin urmare, în orice societate ar trebui să fie prezente condiții adecvate pentru o educație corespunzătoare. Cea mai complexă și mai integratoare viziune asupra dezvoltării personale este expusă în filosofie.

Dezvoltarea lumii se raportează în modul cel mai direct la dezvoltarea individuală a fiecărui om. Perspectiva personală de dezvoltare a propriului sine este una care se raportează în sensul cel mai direct la problema sensului vieții. Este necesar ca știința creierului să fie introdusă în practicile educaționale din R. Moldova și România. Perspectiva pragmatică de abordare care vine din domeniul filosofiei minții este mai mult decât binevenită în acest cadru de abordare a problematicii metafizice a minții umane, în care o contribuție aparte o au informațiile veridice despre creierul uman. Armonia în comunicarea de rezonanță ale creierelor noastre sociale se creează prin cunoaștere, conștientizare și empatie, deschidere și susținere, diferențiere și conectare.

În capitolul 5 **Rațiuni actuale ale pragmatismului educațional** a fost analizat faptul cum are loc modelarea celuilalt prin intermediul contextului pragmatic al comunicării. Au fost descrise rolul ideilor și acțiunilor eficiente. Pe parcursul vieții oamenii învață modalități de gândire care au rolul de a organiza activitatea umană în planul unei autoorganizări eficiente. „Gândirea construiește locul de adăpost al Ființei, care, ca rostire a Ființei, rostuiește, potrivit destinului, esența omului, făcând-o să

locuiască în adevărul Ființei. Această locuire este esența lui – a-fi-în-lume."[56] Există mai multe mecanisme comportamentale ale învățării, respectiv ale dezvoltării personale. Învățarea unor comportamente are la bază suficiente mecanisme de condiționare și necondiționare. Autenticitatea propriului sine reprezintă un fapt care se raportează în modul cel mai direct de autodeterminare. Cine se cunoaște pe sine la justa valoare ajunge să aleagă mai eficient obiectivele de viață, iar apoi ajunge să acționeze mai bine și mai echilibrat în raport cu propriul scenariu de viață. A te cunoaște în mod autentic îți dezvoltă onestitatea față de propria persoană. Când te cunoști, știi cum să te prezinți în anumite contexte de viață, în raport cu ceilalți. Autenticitatea te face să fii sincer și autocritic în egală măsură. Și te determină să fii deschis către comunicare empatică cu ceilalți. Un mare impact asupra autenticității îl au procesele cognitive. Aceste procese cognitive mediază relația dintre imaginea de sine și procesarea informației care vine din exterior. ,,Cunoașterea este rezultatul acțiunii, al operațiilor gândirii asupra fenomenelor din realitate. Gândirea, ca proces mintal, este unică. Ea diferă numai din punct de vedere psihologic ca sistem operațional."[57] Cognițiile nu sunt întotdeauna declanșate în mod conștient. Autenticitatea sinelui este elementul cel mai important care trasează reperele acțiunilor prezente și viitoare pentru ființa umană. Autenticitatea sinelui trebuie să se raporteze eficient la identitatea de sine. Numai în această conjunctură se ajunge la un plan de acțiune temeinic și bine stabilit din toate punctele de vedere. O societate bine dezvoltată este alcătuită din asemenea personalități autentice care știu să își stabilească prioritățile și să acționeze atât pentru binele personal, cât și pentru binele comun al societății din care fac parte membrii acestui context social. Un bine individual raportat la un bine comun al întregii societăți reprezintă unul dintre cele mai temeinice aranjamente sociale care au fost stabilite și validate de-a lungul timpului.

Cunoașterea are un rol major, atât în dezvoltarea unei persoane, dar și a întregii societăți, care în prezent este o societate a cunoașterii. La rândul ei, cunoașterea nu poate evolua separat de informație. Cantitatea și calitatea informației depinde în mare măsură de procesarea ei de către inteligența artificială. Implicarea cunoașterii în domeniul inteligenței artificiale nu este posibilă fără o gândire critică. O societate a cunoașterii nu este percepută fără implicarea cercetătorilor. Anume ei sunt cei care promovează și dezvoltă cunoașterea științifică. Competența pragmatică, așa cum este înțeleasă în cadrul filosofiei, presupune atât capacitatea de a exprima gândirea într-o formă partajabilă

[56] HEIDEGGER, M. *Originea operei de artă*. Trad. Thomas KLEININGER, Gabriel LIICEANU, Chișinău: Univers, 1982, p.362.
[57] ENĂCHESCU, C. *Tratat de teoria cercetării științifice.* Iași: Polirom, 2005, p.100.

intersubiectiv, cât și analiza modalităților prin care gândirea se articulează, se implică și interacționează cu structurile limbajului. În acest sens, o mare importanță are experiența cognitivă, capacitatea recognițională, și îndeosebi competența comunicațională. Specificul competenței pragmatice valabil pentru cunoaștere este evidentă din plin și în competența comunicativă. Obiectivul final în procesul de comunicare este de a-i determina pe oameni să acționeze. Iar aceste acțiuni țin de sfera modificărilor la nivel de atitudine, mentalitate, activitate nemijlocită în contextul sferei publice. Este important să menționăm că procesele de raționalizare a ideilor și cel de cunoaștere nu se realizează în absența unui limbaj. Din acest punct de vedere se creează o conexiune între gândire și limbaj, conexiune care reprezintă un sistem de referință între realitatea limbajului uman, exprimat în cuvintele rostite sau gândite și gândirea nemijlocită, responsabilă de elaborarea raționamentelor. Competența pragmatică plasează limba în cadrul instituțional al utilizării acestuia. Ne ajută să ne realizăm intențiile noastre la nivel de limbaj prin mijloacele lingvistice la care facem recurs. Deci, o limbă ne oferă pentru cunoaștere instrumentele sale lingvistice. Acest fapt îi obligă pe cei care fac recurs la o limbă sau alta să cunoască nu doar structura acelei limbi, dar și să știe cum să o folosească.

Pragmatica comunicativă se raportează mai mult la înțelegerea sensurilor, la cercetarea înțelegerii în comparație cu producerea limbajului. Abordarea pragmatică în cazul analizelor semiotice ale comunicării se realizează din perspectiva analizei comunicării ca un mod de acțiune. Semnificațiile în contextul comunicării iau naștere din utilizarea cuvintelor, prin jocurile de limbaj. A fost analizat rolul rațiunii și cunoașterii pragmatice în contextul regăsirii unui sens integrator definitoriu pentru educație. De asemenea, în cadrul respectiv au fost evidențiate și conceptele de competență și performanță pragmatică. Experiența cognitivă, capacitatea recognițională, competența comunicațională sunt factori determinanți pentru comunicarea eficientă în domeniul educației. Reconfigurarea învățământului ține întotdeauna de situația la ordinea zilei care este în societate. În contextul educației la distanță o mare importanță o au tehnologiile digitale. Ele favorizează și fac posibilă comunicarea și interacțiunea umană în cazul în care acest lucru este imposibil de realizat în mod fizic. Actul educațional capătă trăsături pragmatice. În acest sens putem menționa o pragmatică a educației digitale. Acest tip de educație vizează anumite strategii de organizare a educației la distanță. Strategiile în cauză iau în considerație atât experiența care vizează învățământul tradițional, cu prezență fizică a tuturor actorilor implicați în procesul de educație, cât și recursul la realizările tehnologiei digitale. Educația în viitor implică de la sine înțeles și competențele pe care le implică educația digitală. Elementul de bază care asigură funcționalitatea oricăror experiențe ale educației este

reprezentat de gândire. Putem defini gândirea ca o conștientizare și sistematizare a experiențelor umane. Fiind prin specificul ei de manifestare – critică, pozitivă, creativă, analitică, gândirea are capacitatea de a sistematiza, ierarhiza, clasifica, ordona toate informațiile pe care oamenii le obțin în rezultatul procesului de cunoaștere.

Pragmatismul, cu contribuțiile sale asupra rezolvării imediate a problemelor existente în societate, în sensul de a menține sau a dobândi valorile cele mai prețuite de comunitate, a fost privit ca o filosofie a practicii democratice. Conferind acțiunii și comportamentului un loc de o importanță centrală, pragmatismul este, în mod implicit, și o filosofie morală, pentru că moralitatea presupune studiul comportamentului uman și căutarea unor standarde care să-i călăuzească. Așa cum sugerează Mead, moralitatea individului există și se dezvoltă în interiorul unei evoluții sociale cuprinzătoare. Filosofia morală este indisolubil legată de o filosofie socială și, promovând mai departe raționamentul, pragmatismul a devenit o filosofie socială prin excelență. Cunoașterea, comunicarea și acțiunea reprezintă o triadă esențială pentru domeniul educației. În acest context pragmatica se raportează în mod direct la neuropragmatică. Rațiunile pragmatice ale educației sociale din Republica Moldova reprezintă un factor determinant în cadrul cercetării realizate. Educația pragmatică și cea filosofică reprezintă certitudinea fundamentală pentru o educație de calitate în Republica Moldova. Educația socială de calitate determină apariția autoeducației sociale de calitate, iar acest fapt reprezintă la modul absolut unul din obiectivele de bază ale Uniunii Europene.

În concluzii la capitolul cinci menționez că principala interogație și problematizare în privința educației la distanță ține de experiențele pe care le parcurge gândirea. Reconfigurarea învățământului ține întotdeauna de situația prezentă în societate, astfel încât educația pragmatică să poată forma oameni integri, capabili să se integreze cu succes în viața comunității. Acțiunile eficiente, atât de importante pentru contextul social, sunt determinate în sensul cel mai direct de rolul raționalității. Iar raționalitatea autentică, din punct de vedere pragmatic este dezvoltată prin intermediul dinamicii reflecției filosofice. În instituțiile de învățământ din Republica Moldova reflecția filosofică ar putea fi dezvoltată atât în contextul studierii eticii, logicii și filosofiei pentru copii, cât și în cadrul celorlalte discipline umaniste studiate de către elevi. Urmează doar să fie aprobate aceste discipline de către Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova. Gândirea critică ar putea contribui la dezvoltarea rațiunii pragmatice, prin aceea că pot susține acțiunile și opțiunile eficiente, autentice, atât la nivel individual, cât și la nivel social. O societate a cunoașterii nu este percepută fără implicarea cercetătorilor. Anume, ei sunt cei care promovează și dezvoltă cunoașterea științifică. Acest tip de

cunoaștere se regăsește în toate domeniile de activitate ale societății. De aici derivă și responsabilitatea socială a savanților, a intelectualilor, a educatorilor și profesorilor în contextul științific de activitate nemijlocită. Cunoașterea în perspectivă pragmatică ține de adevăr și de justificare, astfel că putem accentua în acest sens o teorie pragmatică a adevărului, care este determinat de contextele de acțiune ale oamenilor. Fiecare om își creează un model în conformitate cu care acționează, îi influențează, respectiv îi modelează pe toți cei cu care ajunge să interacționeze într-un cadru personal și social. Un mare rol are autodeterminarea prin mecanismele ei – autonomie, competență, relaționare, aspirații, obiective, entuziasm, vitalitate, stări emoționale, comportament pro-activ, stare de bine, influențe de context etc. O bună cunoaștere de sine este garanția unei înțelegeri autentice. Structurarea unui plan de acțiuni este rezultatul manifestării voinței, a personalității umane, a autodeterminării. Orientarea spre acțiune constituie un mecanism adaptiv mai eficient decât comportamentul pasiv și tendința de așteptare.

Concluzii generale și recomandări

Interpretarea pragmatistă a procesului comunicativ, a celui de comunicare simbolică implicit, are o relevanță aparte, prin aceea că depinde întotdeauna de particularitățile contextului. Astfel, întrucât fiecare cuvânt/simbol poate presupune mai multe sensuri, înseamnă că fiecărui mesaj trebuie să îi asociem o accepțiune particulară, desprinsă din subiectivismul semnificărilor umane. În acest cadru de eficiență a comunicării simbolice se conectează deopotrivă componenta pragmatică și cea hermeneutică a unui mesaj anumit.

1. Concluzii generale ce rezultă din cercetare

Anumite concluzii ce rezultă din această cercetare pentru a sintetiza modul eficient în care vorbitorii folosesc cuvintele pentru a transmite unul sau mai multe sensuri.

- Așa cum am arătat în primul capitol, prin caracterul său reprezentativ și creativ, simbolul își determină interpretantul. Reprezentările pe care le formăm au o natură de manifestare simbolică, având drept rezultat generarea unei realităţi simbolice.
- Contribuția lui Dewey în domeniul educației este una majoră, întrucât ideile sale cu privire la filosofia educației au influențat atât contextul cultural american, cât și pe cel european. Dewey a perceput educația ca fiind un proces social-cultural, nu numai unul individual. Finalitatea în modelul de școală al lui Dewey este centrată pe rezolvarea unor probleme. Acest model de pedagogie reprezintă esența epistemologiei pragmatiste. Cercetarea bazată pe ciclul anchetă,

care include problema și rezolvarea ei, testarea și evaluarea, reprezintă esența epistemologiei lui Dewey, dar și a epistemologiei pragmatiste.

- Viziunea enunțată de G.H. Mead cu privire la manifestarea sinelui social ține de schimbarea paradigmei de trecere de la subiectul psihologic la subiectul social. În context social, ființa umană are posibilitatea să descopere prin intermediul procesului de comunicare conștiința semenilor săi. Sinele, gândirea și societatea reprezintă cele trei paliere pe care și-a construit G.H.Mead întreaga viziune, care este în egală măsură filosofică, antropologică, psihologică, sociologică.
- Rolul metodei pragmatiste constă în a crea legătura între lucrurile prime – principii, categorii, necesități, și cele finale – rezultate, consecințe, fapte. Actul cunoașterii, prin ideile care se realizează, reprezintă esența metodei pragmatiste. Pragmatismul este perceput ca filosofie a adevărului și înțelesului, astfel încât comunicarea din perspectiva pragmatistă ia în considerare implicațiile individuale ale comunicatorilor în diferite practici.
- Interpretarea semiotică explică rațiunile structurale ale textului care produce înțelegerea. Contextul este cadrul în care o expresie apare alături de alte expresii care aparțin aceluiași sistem de sensuri. Metoda semiotică reprezintă un instrument de optimizare a comunicării, implicit și a interpretării.
- Structura triadică a semnului, în special la Peirce, între semn, obiect și interpretant, determină forța locuționară de care, mai târziu, au discutat semioticienii și teoreticienii comunicării prin intermediul teoriei actelor de vorbire. Trihotomia semn – obiect dinamic – interpretant dinamic (S-OD-ID) este efectul produs de comuniunea triadică a acestor trei elemente ce explică repetarea sau redundanța semnului comunicativ. În schimb, trihotomia semn - obiect dinamic - interpretant final (S-OD-IF) subliniază informația finală efectivă în fluxul comunicării dat de triada semn-obiect dinamic și interpretant dinamic ce se transmite atunci când comunicarea ajunge la realizare. Accentuăm în acest caz îndeplinirea comunicării, nu numai de simpla sa posibilitate (deci, la nivelul terțiarității, nu la cel al secundarității).
- Teoria acțiunii comunicaționale poate fi raportată și la conceptul de sferă publică, dat fiind că Habermas a analizat transformarea structurală a sferei publice. În contextul sferei publice, este necesar ca rațiunea să se manifeste liber. Mintea umană, cu schemele ei cognitive, este responsabilă de înțelegerea și acțiunea din cadrul sferei publice.

- Așa cum am arătat în lucrare, în primul capitolul, filosofia pragmatistă reprezintă modul de a fi al ființei umane și algoritmul în raport cu care oamenii ar putea acționa și produce idei. Credințele și presupozițiile stăpânesc ființa umană. Habermas a elaborat o substanțială conceptualizare asupra naturii sociale și a fundamentelor vieții publice.
- În viziunea lui Rorty, hermeneutica, în calitate de artă a interpretării, susține că cu cât natura umană este mai nuanțată, cu atât multitudinea de sensuri și semnificații atribuite lumii înconjurătoare va fi mai complexă. În viziunea filosofului american, după cum am arătat în lucrarea noastră, în al doilea capitol, recontextualizarea reprezintă procesul în care se reutilizează resursele formale și memorate anterior pentru a trata noi situații. Recontextualizarea ne provoacă și ne determină să ne vedem viața într-un cu totul alt context.
- Contextul social, la rândul lui, este configurat în prezent de conceptul de sferă publică. Flexibilitatea și mobilitatea subiecților umani din sfera publică reprezintă criteriile necesare pentru o societate de tip deschis. Sfera publică de tip discursiv și raționalitatea comunicațională reprezintă temeiul de bază în funcționarea eficientă a mecanismelor societății, unde subiecții umani își pot valorifica întregul lor potențial și să își eficientizeze în permanență practicile discursive la nivel privat și public.
- După cum am scris în ce de-al treilea capitol, cu cât interacționăm mai mult cu semenii din jurul nostru în diferite situații și contexte ale comunicării, cu atât avem șansa să ne modelăm propria capacitate de comunicare eficientă. Contextul comunicării se creează din elementele acordului în registrul de comunicare pe care îl dau actorii procesului de comunicare.
- Am arătat că textul, în calitate de secvență lingvistică scrisă sau vorbită, conduce la o unitate comunicațională fixată într-un obiect ce permite folosirea lui repetată în procesul comunicării interumane.
- Claritatea ideilor și flexibilitatea limbajului din contextul discursiv reprezintă perspectiva pragmatistă necesară în cadrul comunicării sociale, ce reprezintă *organonul* care face posibilă conviețuirea oamenilor din realitățile sociale, politice etc. Comunicarea ca proces integrat ține de un set de mize, care pot reprezenta o structură fenomenologică a interacțiunilor interpersonale.
- Discursul social reprezintă cadrul prin intermediul căruia este structurată narațiunea socială. Am arătat că pragmatismul se concentrează atât asupra acțiunii, cât și asupra verificării ideilor,

dar numai prin intermediul experienței. Suma experiențelor sociale acumulate de o persoană reprezintă propria sa identitate fragmentată și proiectată într-o multitudine de acțiuni.

- Filosofia comunicării ajută la o înțelegere mai bună a situațiilor pe care le generează viața și, în plus, ne ajută să înțelegem complexitatea ființei umane. Limitele cunoașterii se vor intersecta cu limitele comunicării și ale limbajului.
- Am arătat că o situație de comunicare reprezintă un fragment dintr-o lume a vieții. Contextul în care se realizează situația de comunicare pune la dispoziție numeroase evidențe culturale, din care participanții la comunicare își extrag, în efortul lor de înțelegere, modelul de interpretare asupra căruia au ajuns la consens.
- În conformitate cu pragmatismul, nu doar vorbirea, ci și orice comportament uman reprezintă comunicare. Din punct de vedere comunicațional, comportamentul poate fi studiat doar în contextul în care se produce. În cadrul vieții sociale, am subliniat că oamenii ajung să își confirme reciproc, calitățile și capacitățile personale, iar din acest punct de vedere societatea poate fi calificată drept umană în măsura în care membrii săi se confirmă reciproc.
- Am arătat în capitolul 4 că în orice acțiune umană identificăm partea rezervată fenomenului comunicațional, acest fapt se întâmplă atunci când evidențiem semnificația potrivită atribuită contextului în care se desfășoară acțiunea. Contextualizarea în cadrul comunicării simbolice este obiectivul mai multor domenii științifice. Sensul comunicării este inseparabil de condițiile producerii discursului, fără indicii privind contextul, destinatarul putând construi semnificația dorită de locutor.
- Activitatea gândirii este exercitată de prezența îndoielii și trece la alt nivel când este atinsă convingerea, fapt ce reprezintă obiectivul fundamental în algoritmul procesului de comunicare cotidiană. Modurile de acțiune se deosebesc de la o persoană la alta, de la un context al acțiunii la altul. În baza analizei pragmatice, un enunț nu este interpretat în mod independent, ci prin raportare la un anumit context. Construcția spațiilor mentale și a relațiilor dintre acestea este strâns legată de limbaj.
- Am arătat în această cercetare că mințile umane reprezintă adevărate rețele de conexiuni între credințe, dorințe, atitudini, astfel că filosofia pragmatistă analizează rolul acțiunii în cunoaștere și comunicare raportat la semnificația rațională: un enunț nu este interpretat în mod independent, ci prin raportare la un anumit context - cadrul cognitiv este reprezentat de presupozițiile pragmatice valabile pentru orice situație și context al comunicării.

- Conform perspectivei pragmatiste dreptatea reprezintă instrumentul de bază care necesită să fie aplicat la nivelul sferei publice. Dreptatea se referă atât la stările de fapt ale unei societăți, cât și la acțiunile nemijlocite întreprinse de o persoană sau grup de persoane. Astfel de virtuți ca binele, adevărul, altruismul semnifică derivate ale dreptății. Fundamentele dreptății se află în om, prin urmare, în orice societate este nevoie să fie prezente tendințe și condiții adecvate pentru educație.
- Am arătat că cea mai complexă și mai integratoare viziune asupra dezvoltării personale aparține filosofiei. Dezvoltarea lumii se raportează în modul cel mai direct la dezvoltarea individuală a fiecărui om, astfel că perspectiva personală de dezvoltare a propriului sine trimite în sensul cel mai direct la problema sensului vieții.
- Am subliniat de asemenea în cel de-al patrulea capitol că este necesar ca știința creierului să fie introdusă în practicile educaționale din Republica Moldova și România. Perspectiva pragmatică de abordare care vine din domeniul filosofiei minții este mai mult decât binevenită în acest cadru de abordare a problematicii metafizice a minții umane, în care o contribuție aparte o au informațiile științifice despre creierul uman. Armonia în comunicarea de rezonanță a creierelor noastre sociale se creează prin cunoaștere, conștientizare și empatie, deschidere și susținere, diferențiere și conectare.
- Așa cum am subliniat în cel de-al cincilea capitol, principala interogație și problematizare în privința educației la distanță ține de experiențele pe care le parcurge gândirea în acest tip de experiență. Reconfigurarea învățământului ține întotdeauna de situația prezentă în societate. Educația pragmatică formează oameni integri, capabili pentru a activa în viața comunității.
- Acțiunile eficiente, atât de importante pentru contextul social, sunt determinate în sensul cel mai direct de rolul raționalității, care, fiind autentică, din punct de vedere pragmatic este dezvoltată prin intermediul dinamicii reflecției filosofice. În instituțiile de învățământ din Republica Moldova reflecția filosofică are nevoie să fie dezvoltată atât în contextul studierii eticii, logicii și filosofiei pentru copii, cât și în cadrul celorlalte discipline umaniste studiate de către elevi. Urmează să fie aprobate aceste discipline de către Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova. Gândirea critică ar putea contribui la dezvoltarea rațiunii pragmatice, prin aceea că poate susține acțiunile și opțiunile eficiente, autentice, la nivel individual și social. În prezent, Ministerul Educației, Culturii și Cercetăriii reduce numărul de discipline predate în gimnaziu, fapt care necesită analiză și propuneri.

- Am evidențiat că o societate a cunoașterii presupune implicarea cercetătorilor - ei sunt cei care promovează și dezvoltă cunoașterea științifică. Acest tip de cunoaștere se regăsește în toate domeniile de activitate ale societății. De aici derivă și responsabilitatea socială a savanților în contextul științific de activitate nemijlocită. Cunoașterea în perspectivă pragmatică ține de adevăr și de justificare. S-a discutat în acest sens de o teorie pragmatică a adevărului. Această teorie vizează adevărul care este determinat de contextele de acțiune ale oamenilor.
- Am arătat de asemenea că fiecare om își creează un gen de model în conformitate cu care acționează. În acest parcurs el îi influențează, respectiv îi modelează pe toți cei cu care interacționează într-un cadru personal și social. Un mare rol are autodeterminarea prin mecanismele ei – autonomie, competență, relaționare, aspirații, obiective, entuziasm, vitalitate, stări emoționale, comportament pro-activ, stare de bine, influențe de context etc. O bună cunoaștere de sine este garanția unei înțelegeri autentice de sine, astfel că structurarea unui plan de acțiuni este rezultatul manifestării voinței libere. Orientarea spre acțiune constituie un mecanism adaptativ mai eficient decât comportamentul pasiv și tendința de așteptare, după cum am subliniat în cercetarea noastră.

2. Contribuțiile personale în cercetare:

Pe seama concluziilor generale mai sus menționate, a fost posibilă formularea în cadrul tezei noastre a câtorva întrebări şi răspunsuri inedite, contribuind la eficiența procesului actual de educaţie, de cercetare ştiinţifică etc., prin valorificarea strategiilor pe care pragmatismul contemporan le acceptă.

Astfel, dintre rezultatele principial inedite vizând practica educativă şi ştiinţifică obţinute, care au determinat dezvoltarea unei noi direcţii ştiinţifice sau soluţionarea unor probleme educative aplicative, de importanţă majoră amintim:

1. Problematica relației dintre rațiune, limbaj și comunicare, cu accent pe întrebarea „cum să înțelegem limbajul și rațiunea din perspectiva teoriei pragmatiste a comunicării?” a primit un răspuns în articolul *Reason, Language, Communication – Some Aspects of Pragmatic Knowledge*, în care am arătat rolul competenței lingvistice comunicative în acord cu teoriile elaborate de Habermas, Mead și alți filosofi contemporani.

Rezultatele acestei cercetări au fost publicate în revista care este indexată în Scopus, *Analele Universității din Craiova. Seria Filosofie*, nr. 49, 2022, pp. 103-116.

Despre această contribuție proprie – în teza de doctor habilitat, vezi cap 5, paragraful 5.1.1.

2. Importanta problemă a metamorfozei sinelui a fost abordată în studiul *The metamorphosis of the self in the context of social experience*. *The Pragmatic contributions,* în care am abordat întrebarea „cum se construiește sinele?”. Am arătat dezvoltarea continuă, treptată, ce presupune efort din partea individului, dar mai ales modul în care societatea influențează construirea sinelui – așa cum susțin, în special, filosofii pragmatiști Mead și Rorty.

Rezultatele acestei cercetări au fost publicate în revista ISI *Revue roumaine de philosophie*, revistă prestigioasă a Academiei Române, tome 68, no 1, 2024.

Despre această contribuție proprie – în teza de doctor habilitat, vezi cap 1, paragraful 1.1.4.

3. Relația dintre dezvoltarea personală și comunicarea pragmatistă este abordată în studiul *Sensuri pragmatiste ale dezvoltării personale*. În acest text am subliniat cât este de importantă grija față de sine pentru dezvoltarea personală, capacitatea de a înțelege propriile emoții și gestionarea acestora. Raportul cu ceilalți ne face să fim ființe sociale, responsabile și morale. Fie că ne referim la un context fenomenologic, așa cum am arătat cu privire la Heidegger, fie în context pragmatist, cu referire la Peirce și Mead, am subliniat modul cum pot fi utilizate tehnologiile sinelui pentru a ne construi un sine echilibrat.

Rezultatele acestei cercetări au fost publicate în prestigioasa publicație *Revista de filosofie*, tomul LXIX, nr. 4, 2022, pp. 539-551.

Despre această contribuție proprie – în teză, vezi cap. 4, paragraful 4.2.2.

4. În răspunsul la întrebarea „cum modifică educația la distanță sistemul educativ actual?” am consemnat că educația se redimensionează în alt sistem de referință, în care regulile de comportament și atitudine valabile pentru situația educațională se modifică în mod profund. Am accentuat de asemenea câteva aspecte ale strategiei de organizare a procesului educațional la distanță, cu privire la resursele umane, activitatea didactică, instrumentele digitale, formarea continuă și platformele online, timpul alocat procesului de învățământ la distanță, contextul fizic, cultura comunicațională, monitorizarea activităților didactice.

Rezultatele acestei cercetări au fost publicate în volumul Marin Balan (coord), *Filosofie, Educație, Distanță.* București, Editura Universității din București, 2022, pp. 181-200.

Despre această contribuție proprie – în teza de doctor habilitat, vezi cap. 5, paragraful 5.1.2.

5. Problema „care este relația minte-creier-corp din perspectiva teoriei pragmatiste a educației?” este abordată în studiul *Conexiunea minte, creier, corp în domeniul educației*, în care am subliniat importanța studiului unor discipline cum sunt Filosofia minții, Științele cognitive, Filosofia conștiinței etc în învățământul din Republica Moldova. Studiul științelor creierului ne poate ajuta să construim un sine care se bucură de o stare de bine potrivită unei existențe echilibrate. Am arătat cum relația cu ceilalți se bazează pe stabilitate, flexibilitate și adaptabilitate, așa cum confirmă literatura secundară dedicată acestei problematici.

Am publicat rezultatele cercetării în revista indexată în baza de date Scopus *Analele Universității din Craiova. Seria Filosofie*, vol. 50, nr. 2, 2022, pp. 181-199.

Despre această contribuție proprie – în teza de doctor habilitat, vezi cap 4, paragraful 4.2.3.

6. O problemă extrem de actuală vizează implicarea femeilor în educația pentru societate. Am consemnat, în studiul *Implicarea femeilor în educația pentru societate. Cazul Republicii Moldova*, că este nevoie de o implicare mai mare a femeilor, în special în funcțiile de conducere din educație, având în vedere faptul că majoritatea cadrelor didactice sunt femei. Dacă privim lucrurile din perspectiva egalității de gen, mai ales în vederea viitoarei aderări la Uniunea Europeană, Republica Moldova are nevoie să își ajusteze politicile și strategiile din domeniul educației astfel încât să se respecte criteriul egalității de gen, atât la nivelul educației preuniversitare, cât și universitare. Am abordat de asemenea problema rolului femeilor în societatea post-sovietică, despre educația socială ca factor determinant în viața publică, exersarea și dezvoltarea gândirii critice și alte aspecte din perspectiva unei abordări feministe a educației și pragmatismului.

Rezultatele acestei cercetări le-am publicat în volumul colectiv *Secolul XXI sub lupa expertelor, Diplomație, securitate, drept, economie, feminism, comunicare,* Coordonatoare Ioana Constantin-Bercean, Editura ISPRI, Academia Română, București, 2023, pp. 3-19.

Despre această contribuție proprie – în teza de doctor habilitat, vezi cap. 3, în special paragraful 3.1.3.

7. Problematica eticii cercetării, centrată pe întrebarea „care este stadiul eticii cercetării în domeniul educației doctorale din Republica Moldova?” a fost abordată în studiul *Considerații privind etica cercetării științifice în contextul învățământului doctoral din Republica Moldova* - m-am concentrat

pe următoarele întrebări: Ce înțelegeți prin etica cercetării științifice?, Cu ce asociați plagiatul?, Cunoașteți legislația din domeniu?, Ați recurs până acum la plagiat? Cum credeți că este posibil de evitat plagiatul?, Care este diferența dintre plagiat și autoplagiat?, Care este diferența dintre citare și parafrazare?

Rezultatele acestei cercetări au fost publicate în revista *Analele Universității din Craiova. Seria Filosofie,* vol. 52, nr. 2, 2023, pp. 263-277.

Despre această contribuție proprie – în teza de doctor habilitat, vezi cap 5, paragraful 5.2.

3. Recomandări

Cercetarea realizată – ale cărei concluzii generale şi rezultate specifice formulate ─ ne oferă posibilitatea ca, în finalul tezei, să propunem câteva **posibile recomandări**. Acestea pot fi utile atât pentru domeniul academic, cât și pentru contextul sferei publice din R. Moldova și România. În acest mod, vom putea afirma că interpretarea pragmatistă a comunicării cu referire la perspectiva semiotică / simbolică și cea educațională reprezintă o componentă de bază care derivă din contextul filosofiei pragmatiste.

În acest sens propunem următoarele:

- Să fie introdus cursul de Pragmatism în planul de învățământ la facultățile de filosofie;
- În învățământul universitar, la nivel de masterat, să fie studiat cursul de Epistemologie pragmatistă;
- Să fie studiată componenta pragmatică, cu referite la filosofia pragmatistă, în toate cursurile de comunicare din învățământul universitar;
- În învățământul din Republica Moldova, la fiecare ciclu – primar, gimnazial, liceal, universitar să fie studiată educația pragmatică;
- În cadrul cursurilor de formare continuă din instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova cadrele didactice să fie formate implicit în spiritul educației pragmatice;
- Cursurile de formare continuă care vizează disciplinele Educație pentru societate și Dezvoltare personală să fie predate și de profesorii de filosofie;
- Politicile în domeniul educației elaborate de către Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova să implementeze în proiectele elaborate care vizează predarea disciplinelor în școală și studierea filosofiei, logicii, eticii, educației pragmatice;

- În contextul unei educații pragmatice, oamenii să fie orientați și spre *dezvoltarea personală/dezvoltarea umană*. Valorificarea propriului sine ar trebui să devină un obiectiv fundamental în educație și autoeducație. Perspectiva de înțelegere a contextului heideggerian cu referire la conceptul de autenticitate care vizează ființa umană este mai mult decât binevenită în acest cadru, deci, educația filosofică este o condiție foarte importantă din acest punct de vedere.
- Pentru o comunicare eficientă și o înțelegere armonioasă în contextul social, unde s-ar regăsi mai multe tipuri de practici discursive, respectiv, la modul ideal rațiunea și inteligența emoțională necesită să fie evidențiate, ar fi binevenit să fie studiată în școală și o disciplină care ține de inteligența emoțională;
- În cadrul Instituțiilor de învățământ superior și al colegiilor pedagogice să fie introdus un curs care ține de importanța științei creierului în practicile educaționale;
- Creierul, mintea și învățarea să fie înțelese, respectiv abordate din perspectiva domeniilor de filosofia minții, pragmaticii cognitive, științei creierului și a educației pragmatiste. Numai o astfel de abordare holistă va putea avea eficiență și utilitate pe termen lung în domeniul educației atât în plan individual, cât și social;
- În grupurile de lucru din cadrul Guvernului, Parlamentului, Președinției, Ministerelor și ale altor structuri să fie incluși specialiști din domeniul filosofiei;
- Să fie dezvoltată pragmatica cognitivă, neuropragmatica, de rând cu pragmatica lingvistică și alte tipuri de pragmatici, făcându-se recurs în acest sens la conexiunea dintre pragmatică și științele cognitive;
- Predarea disciplinelor de învățământ să fie realizată din perspectiva triadei cunoaștere-comunicare-acțiune, astfel, accentul va fi pus pe aspectul social, implicit pragmatic;
- Să fie luat în considerație faptul că în contextul interpretării pragmatiste, respectiv al practicilor nemijlocite, gândirea și acțiunea reprezintă un tot întreg.

În finalul cercetării noastre, ca o ultimă concluzie vom putea afirma faptul că teza evidențiază de ce și cum cunoașterea pragmatică, competențele pragmatice trebuie să fie luate în seamă la justa lor valoare, de ce planurile de învățământ, curriculum-urile ar trebui să fie orientate spre dezvoltarea aspectelor de eficiență educativă, cultural-ştiinţifică şi social-economică, mai ales în condițiile în care Republica Moldova aspiră să adere la Uniunea Europeană.

BIBLIOGRAFIE

1 AFLOROAEI, Ș. Cine nu poate dialoga cu sine nu poate dialoga nici cu semenii săi. In: *Ce înseamnă a gândi altfel. In honorem Ștefan Afloroaei.* Coordonatori BEJAN, P., BÎLBĂ, C., BONDOR, G. București: Eikon, 2022.

2 ALMEDER, R. *The Philosophy of Charles S Peirce*. Oxford: Blackwell, 1980.

3 ARISTOTEL. *Despre interpretare.* Trad. Constantin NOICA. București: Humanitas, 2005.

4 BOBOC, E, APETREI, D. *Repere teoretice și aplicative în interpretarea textului literar.* Iași: Spiru Haret, 2001.

5 BOUGNOUX, D. *Introducere în științele comunicării.* Trad. Violeta VINTULESCU. Iași: Polirom, 2000.

6 CASSIRER, E. *Eseu despre om*. Trad. de Constantin COȘMAN. Humanitas: București, 1994.

7 CÂMPIAN, A. *Din istoria gândirii americane*. *Filosofia comunicațională a lui George Herbert Mead în context pragmatic.* Cluj-Napoca: Napoca Star, 2004.

8 DEBAISE, D (coord), *Vie et expérimentation Peirce, James, Dewey,* Paris, Vrin, 2007.

9 DELEDALLE, G. *Charles S. Peirce\S philosophy of signs. Essays in Comparative Semiotics*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 2000.

10 DEWEY, J. *Fundamente pentru o știință a educației.* Trad. Viorel NICOLESCU. București: Editura Didactică și Pedagogică R.A., 1992.

11 DUMONCEL, JC. *L`expérience Peirce*. In: DEBAISE, D. (coord), *Vie et expérimentation Peirce, James, Dewey.* Paris: Vrin, 2007.

12 ENĂCHESCU, C. *Tratat de teoria cercetării științifice*, Iași: Polirom, 2005.

13 HABERMAS, J. *Conştiinţă morală şi acţiune comunicativă*. Trad. Gilbert LEPĂDATU. București: Editura All, 2000.

14 HABERMAS, J. *Discursul filosofic al modernității*. Trad. Gilbert LEPĂDATU și alții. București: All, 2000.

15 HABERMAS, J. *Etica discursului şi problema adevărului.* București: Editura Art, 2008.

16 HABERMAS, J. *Sfera publică şi transformarea ei structurală*. Trad. Janina IANOSI. București: Comunicare.ro, 2005.

17 HEIDEGGER, M. *Ființă și timp*. Trad. G. LIICEANU, C. CIOABĂ. București: Humanitas, 2006.

18 HEIDEGGER, M. *Ontologie. Hermeneutica facticității.* Trad. Christian FERENCZ-FLATZ. București: Humanitas, 2008.

19 HEIDEGGER, M. *Originea operei de artă*, Trad. Thomas KLEININGER, Gabriel LIICEANU, Chișinău: Univers, 1982.

20 KORTA, K. *Critical pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.

21 MEAD, *A Reader*. edited by Filipe CARREIRA da SILVA. Routledge, London, 2011.

22 MEAD, G. H. *The philosophy of the act*. Chicago: The University of Chicago Press, f.a.

23 MILL, J. *Despre libertate*. Trad. de Adrian-Paul ILIESCU. București: Humanitas, 1994.

24 MONDIN, B. *Logică, semantică, gnoseologie*. Trad. de Wilhelm TAUWINKL. Iași: Sapientia, 2008.
25 NAGEL, T. *Veşnice întrebări.* București: BIC ALL, 2004.
26 PASCAL, A. M. *Pragmatismul și "sfârșitul" metafizicii.* Iași: Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza", 2009.
27 PEIRCE, CS. *Convingeri şi idei.* Trad. Martin ZICK. București: ALL, 2011.
28 PEIRCE, CS. *Semnificație și acțiune*. Trad. Delia MARGA. București: Humanitas, 1990.
29 RICOEUR, P. *De la text la acțiune. Eseuri de hermeneutică II.* Cluj: Echinox, 1999.
30 RICOEUR, P. *Eseuri de hermeneutică.* Trad Vasile TONOIU. București: Humanitas, 1995.
31 RORTY, R. *Adevăr și progres*. Trad. Mihaela CĂBULEA. București: Univers, 2003.
32 RORTY, R. *Contingență, ironie, solidaritate.* Trad. ȘTEFANOV Corina Sorana. București: ALL, 1998.
33 RORTY, R. *Filosofie şi oglinda naturii.* Trad. RACU, Al., SIMITOPOL A. E., TUDOR M.B., Cluj-Napoca: Tact, 2014.
34 RORTY, R. *Pragmatism și filosofie post-nietzscheană. Eseuri filosofice II.* Trad Mihaela CĂBULEA. București: Univers, 2000.
35 ROVENȚA-FRUMUȘANI, D. *Analiza discursului*. *Ipoteze și ipostaze*. București: Edit Tritonic, 2012.
36 ROVENȚA-FRUMUȘANI, D. *Semiotică*, *societate*, *cultură*. Iași: Edit Institutul European, 1999.
37 W.V.Quine, J.S.Ullian, *Țesătura opiniilor*, Trad. și cuvânt înainte de Mircea DUMITRU, Pitești: Paralela 45, 2007.
38 WEST, C. *Keeping Faith. Philosophy and race in America*, New York, Routledge, 1993.
39 WITTGENSTEIN, L. *Tractatus logico-philosophicus*. Trad Alexandru SURDU. București: Humanitas, 1991.

LISTA PUBLICAȚIILOR ȘTIINȚIFICE LA TEMA TEZEI

Conf. univ. dr. Facultatea de Istorie si Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova

Eugenia Bogatu

1. **Monografii** (recomandate spre editare de consiliul ştiinţific/senatul instituţiei acreditate la profilul respectiv)

1.1.monografii monoautor

1. **BOGATU, Eugenia.** *Perspective pragmatiste în comunicare.* București: Editura Universității din București, Bucharest University Press, 2024. 256 p. ISBN: 978-6061-6147-0-7

1.2. monografii colective (cu specificarea contribuţiei personale)

1. **BOGATU, Eugenia.** Text and Textuality: a pragmatic approach In: *Perspectives in the humanities and social sciences*: *hinting at interdisciplinarity*. *Second edition: From Manuscript to E-book*, Iași, România, Iași: Editura Universității "Al.I.Cuza", 2015, pp.403-415.
2. **BOGATU, Eugenia.** Modelarea Celuilalt prin intermediul contextului pragmatic al comunicării = Modeling the other person by means of the pragmatic context of communication. In: *Etic și estetic. Modelare personală prin artă*. RUSU, Marinela (coord.). Iași, pp.308-324. Iași: Editura ARS Longa, 2015.
3. **BOGATU, Eugenia.** Sensuri multiple ale dreptăţii. In: *Tensiuni ale dreptății: între subiectivitate și normativitate.* Cristian Moisuc (Coord), pp.185-204. Cluj: Universitatea Babeş-Bolyai, 2016.
4. **BOGATU, Eugenia**. Pragmatism and Discursivity. In: IFTIMIE, Nicoleta-Mariana și Olivia-Cristina RUSU (edit.). *Discourse and communicative interaction.* Iași: Editura Politehnium, Universitatea Tehnică "Gheorghe Asachi", 2016, pp. 442-458.
5. **BOGATU, Eugenia**. Eficiența educației pragmatice. In: OPRIȘ, Dorin; Ioan SCHEAU și Octavian MOȘIN, (editori). *Educaţia din perspectiva valorilor*. București: Editura EIKON, 2017, tom XII: Summa Pedagogicat, pp. 154-160. ISBN 978-973-757-730-6, ISBN 978-606-711-686-1.
6. **BOGATU, Eugenia.** Conexiunea dintre pattern-urile mentale și comportament la nivel de comunicare. In: *Diversitate interculturală. Cultură și societate*. pp.99-104, vol. II, Marinela RUSU (coord.), Iași: Editura Ars Longa, 2017.
7. **BOGATU, Eugenia.** Discursul filosofic în orizontul eficienței didactice. In: *La vatra slovelor cu tâlc*. Dumitru PĂSAT (coordonator). pp.66-83. Chișinău, Editura Pontos, 2018.
8. **BOGATU, Eugenia.** Provocări ale educației la distanță: strategii pragmatice. In: *Filosofie, Educație, Distanță.* Marin BALAN (coord.). Bucuresti, Editura Universitatii din Bucuresti, 2022, pp. 181-200. Disponibil: https://editura-unibuc.ro/filosofie-educatie-distanta/

9. **BOGATU, Eugenia.** Implicarea femeilor în educația pentru societate. Cazul Republicii Moldova. In: *Secolul XXI sub lupa expertelor, Diplomație, securitate, comunicare strategică, feminism, drept și economie.* Ioana CONSTANTIN-BERCEAN (Coord), pp. 440-461, 2023. Academia Română: Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale Ion I.C. Brătianu. București, 2023. ISBN 978-630-6523-10-8.

2. **Articole în reviste ştiinţifice**

2.1. în reviste din bazele de date Web of Science şi SCOPUS

1. **BOGATU, Eugenia.** The Pragmatist View on the Communicative Phenomenon. In: *The Annals of the University of Bucharest, Philosophy Series,* 2020, nr 2, pp. 19-36. Disponibil: https://annalsphilosophy-ub.org/2024/01/the-pragmatist-view-on-the-communicative-phenomenon/
2. **BOGATU, Eugenia.** Conexiunea minte, creier, corp în domeniul educației. In: *Annales de L'université de Craiova Serie de Philosophie*, vol. 50, nr. 2, 2022, pp. 181-199. Disponibil: https://cis01.central.ucv.ro/analele_universitatii/filosofie/2022/Anale50_2.pdf
3. **BOGATU, Eugenia.** Reason, Language, Communication – Some Aspects of Pragmatic Knowledge. In: *Annals of the University of Craiova. Philosophy series*, no. 49 (1), 2022. pp.103-116. Disponibil: https://cis01.central.ucv.ro/analele_universitatii/filosofie/2022/Anale49_1.pdf
4. **BOGATU, Eugenia.** The metamorphosis of the self in the context of social experience. Pragmatic contributions. In: *Revue roumaine de philosophie*, 68, no 1, București, 2024, pp. 213-221. Disponibil: http://www.institutuldefilosofie.ro/page.php?163&fbclid=IwY2xjawEV9rVleHRuA2FlbQIxMAABHZjb60wca750LB7YWJGcEjT-KD_hHtu-3ovTKJTBzJLNxkod_OrGusz_Hw_aem_HnztBJgNZNPX3kT0PnTvSw
5. **BOGATU, Eugenia.** Considerații privind etica cercetării științifice în contextul învățământului doctoral din Republica Moldova. In: *Annales de l'université de Craiova Serie de philosophie,* vol. 52, 2/2023, pp.263-276, ISSN 1841-8325. *Disponibil:* https://cis01.ucv.ro/analele_universitatii/filosofie/2023/Anale52_2.pdf. 2023

2.2. în reviste din străinătate recunoscute

1. **BOGATU, Eugenia.** The Limits of the Symbolical Communication. A pragmatic situational analysis = Limitele comunicării simbolice. O analiză situațională din perspectivă pragmatică. In: *Analele Ştiinifice ale Universităţii "Al.I.Cuza".* Seria Științe ale comunicării, Univ."Al.I.Cuza" Iași, decembrie, vol. 8, nr. 1, Iași, 2015, pp. 53-69. Disponibil: https://anale.fssp.uaic.ro/index.php/stiintealecomunicarii/article/view/407
2. **BOGATU, Eugenia.** Sensuri pragmatiste ale dezvoltării personale. *Revista de filosofie*. tome LXIX, nr 4, 2022, pp. 539-551. Disponibil: http://www.institutuldefilosofie.ro/e107_files/downloads/Revista%20de%20filosofie/2022/Rev.%20filos.,%20LXIX,%204,%202022/Sumar,%20Rev.%20filos.,%20LXIX,%204,%202022.pdf
3. **BOGATU, Eugenia.** Considerations regarding the Ethics of scientific research in the context of doctoral education in the Republic of Moldova. *Euromentor Journal. Studies*

about Education, vol XIV, nr. 1, martie 2023, pp. 74-90. Disponibil: https://euromentor.ucdc.ro/EUROMENTOR_MARTIE_2023.pdf

4. **BOGATU, Eugenia.** Implications of Women in Education for Society. The case of the Republic of Moldova. *Revista ISPRI, Pol. Sc. Int. Rel*., XXI, 1, pp.3-19, Academia Română, București, 2024. Disponibil: https://journalispri.wixsite.com/journal/archive-copy
5. **BOGATU, Eugenia**. The self's metamorphosis in the context of social experience: Pragmatic contributions. *Revue roumaine de philosophie*. 2024, tome 68, no 1, pp. 213-221. Disponibil: https://www.institutuldefilosofie.ro/e107_files/downloads/Revue%20roumaine%20de%20philosophie/Tome%2068,%20Nr.%201%EF%BB%BF,%202024/EUGENIA%20BOGATU,%20The%20self%E2%80%99s%20metamorphosis%20in%20the%20context%20of%20social%20experience.pdf

2.3. în reviste din Registrul Naţional al revistelor de profil, cu indicarea categoriei

1. **BOGATU, Eugenia.** Ludwig Wittgenstein – considerații asupra limbajului. în *Tractatus Logico-Philosophicus.* In: *Analele Științifice ale USM*. Seria Științe socioumanistice vol. III, pp.458-461. Chișinău, 2005. Categoria B.
2. **BOGATU, Eugenia.** Operatori retorici şi pragmatici ai discursului filosofic*. In: Analele Ştiinţifice ale USM. Seria Ştiinţe socioumanistice*, vol. III. pp.121-124. Chişinău, 2006. Categoria B.
3. **BOGATU, Eugenia.** Discursul filosofic în orizontul eficienței didactice*. Univers Pedagogic Revista Științifică de Pedagogie și Psihologie.* 2018, nr. 3 (59), pp.91-99, Chișinău, 2018. Categoria B. ISSN 1811 – 5470 Categoria C.
4. BAHNARU, Vasile; GORAȘ-POSTICĂ, Viorica; **BOGATU, Eugenia.** Pedagogia basarabeană a identității românești, un concept de premieră în epistemologia, pedagogia și sociolingvistica română. *Akademos,* nr.1, 2021. Disponibil: http://akademos.asm.md/files/159-162.pdf Categoria B.
5. **BOGATU, Eugenia.** The reason and the pragmatic knowledge: retrieving the integrative meaning*. Journal of Sciences.* 2022, vol. V, no 1, pp. 57-65. Chișinău: UTM, 2022. ISSN 2587-3490, eISSN 2587-3504. Disponibil: https://jss.utm.md/wp-content/uploads/sites/21/2022/03/JSS-1-2022.pdf Categoria B+

3. **Articole în culegeri ştiinţifice**

3.1. în lucrările conferinţelor ştiinţifice internaţionale (peste hotare)

1. **BOGATU, Eugenia**. Manifestarea intersubiectivității în cadrul sferei publice. In: GUMENÂI, Ion și Sorin ŞIPOŞ (coord.). *Identități naționale în dialog intercultural: unitate prin diversitate = National identities in intercultural dialogue: Unity through diversity*: conferinţa ştiinţifică internaţională*.* Chişinău: Bons Offices, 2016, pp. 296-307. ISBN 978-9975-87-084-9. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Culegere_Identitati_nationale_in_dialog_intercultural_2016.pdf

2. **BOGATU, Eugenia**. Educația pragmatică - premisă a unei societăți prospere = Prospere pragmatic education - premise for a prosperous society. In: *Integrarea prin cercetare și inovare*: conferința științifică națională cu participare internațională dedicată Zilei Internaționale a Științei pentru Pace și Dezvoltare*,* 7-8 noiembrie 2024, Chișinău. Universitatea de Stat din Moldova. Chișinău: CEP al USM, 2024, pp. 311-316. ISBN 978-9975-62-687-3. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/311-316_12.pdf

3.2 în lucrările conferinţelor ştiinţifice internaţionale (Republica Moldova)

1. **BOGATU, Eugenia.** Rolul filosofiei în formarea conștiinței și mentalității europene. In: *Integrarea Europeană și tradițiile* românești*: de la Al. S. Sturza la Em. Cioran.* 20-21 mai 2011. Chișinău: USM, 2011, pp.100-105. E. SAHARNEANU și V.ȚAPOC, (Coordonatori). ISBN 978-9975-71-226-2
2. **BOGATU, Eugenia.** Contribuția Uniunii Europene la solidaritatea între generații. In: *Dialogul cultural între generații și Integrarea Europeană:* materialele Simpozionului Internațional. E. SAHARNEANU și V. ȚAPOC, *(*coord.), pp.69-75. Chișinău, CEP USM, 2014.
3. **BOGATU, Eugenia.** Fenomenologia migrației. In: *Materialele Conferinței interuniversitare Științele Socio-umanistice și progresul tehnico-științific,* pp.44-50. Chișinău, 2014.
4. **BOGATU, Eugenia.** Metafora ca modalitate de extindere a limbajului. In: *Filosofia și perspectiva umană: m*aterialele Conferinței Științifice consacrată Zilei Mondiale a Filosofiei, Chișinău, 19 noiembrie, pp.80-88. Chișinău, 2014.
5. **BOGATU, Eugenia.** Specificul discursului filosofic în învățământul universitar. In: *Dialogul cultural între generații și Integrarea Europeană.* Coordonatori: E. Saharneanu, V. Țapoc, Chișinău, 2014, CEP USM, p.194-201
6. B**OGATU, Eugenia**. Principiile metodologice ale pragmatismului. In: SAHARNEANU, Eudochia și Eugenia BOGATU (coord.). *Școala Internațională de metodologie în științele socio-umane*: conferința științifică internațională, ediția I-a 2015. Chișinău: USM, 2016, pp. 50-61.

3.3. în lucrările conferinţelor ştiinţifice naţionale cu participare internaţională

1. **BOGATU, Eugenia.** Importanța științei creierului în practicile educaționale. In: *Integrare prin Cercetare și Inovare*, conferință națională cu participare internațională dedicată Zilei Internaționale a Științei pentru Pace și Dezvoltare, USM, 10-11 noiembrie 2022. Disponibil: https://cercetare.usm.md/wp-content/uploads/Stiinte-umanistice_17.12.2022.pdf

3.4. în lucrările conferinţelor ştiinţifice naţionale

3.5. în alte culegeri de lucrări ştiinţifice editate peste hotare

1. **BOGATU, Eugenia**. Reason, Memory and Education in Leibniz's Metaphysics. In: *Le present est plein de l'avenir, et chargé du passé*: *Vorträge des XI*: Internationalen Leibniz-

Kongresses, 31 Juli 4 August 2023. Leibniz Universität Hannover. Deutschland, Hannover: Gottfried-Wilhelm-Leibniz-Gesellschaft, 2023, Band 1, pp.133-136. Disponibil: https://repo.uni-hannover.de/items/cf685ac6-4d48-409d-9dd0-d705fe6b3532

2. **BOGATU, Eugenia**. Identité fluide: une recherche inter et pluridisciplinaire. In: *XXXIXe Congrès de l'ASPLF Neuchâtel*._Association des sociétés de philosophie de langue française (ASPLF), mardi 22-samedi 26 août 2023 Neuchâtel. Suisse, Neuchâtel, 2023.

3.6 în alte culegeri de lucrări ştiinţifice editate în Republica Moldova

4. **Teze în culegeri ştiinţifice**

4.1. în lucrările conferinţelor ştiinţifice internaţionale (peste hotare)

4.2. în lucrările conferinţelor ştiinţifice internaţionale (Republica Moldova)

4.3 în lucrările conferinţelor ştiinţifice naţionale cu participare internaţională

1. **BOGATU, Eugenia.** Filosofia educației în viziunea lui John Dewey. In: *Știință, educație, cultură internațională* = Наука, образование, культура: conferinţă ştiinţifico-practică internaţională*,* 10 februarie 2017. Comrat: Universitatea de Stat din Comrat, 2017, vol. 2, pp. 181-182. ISBN 978-9975-83-041-6. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/181-182_5.pdf
2. **BOGATU, Eugenia.** Înțelegerea - mod integrator de a fi al educației. In: *Integrare prin cercetare și inovare*: conferința științifică națională cu participare internațională dedicată aniversării a 75-a a Universității de Stat din Moldova, 10-11 noiembrie 2021. Universitatea de Stat din Moldova. Chișinău: CEP USM, 2021, Științe umanistice. Științe sociale. Științe economice, pp. 3-5. SBN 978-9975-152-48-8. ISBN 978-9975-158-54-1. Disponibil: https://cercetare.usm.md/wp-content/uploads/St.socioumanistice.pdf

4.4. în lucrările conferinţelor ştiinţifice naţionale

1. **BOGATU, Eugenia.** Finalităţi ale educației pentru societate în Republica Moldova: aspecte critice şi posibilităţi de optimizare. In: *Identitate, Patrimoniu, Globalizare*: conferințele București-Chișinău*,* ediția a III-a, 8 aprilie 2022 Disponibil: https://filosofie.unibuc.ro/2022/04/04/conferintele-bucuresti-chisinau-editia-a-iii-a-identitate-patrimoniu-globalizare/

4.5. în alte culegeri de lucrări ştiinţifice editate peste hotare

4.6 în alte culegeri de lucrări ştiinţifice editate în Republica Moldova

Notă: *vor fi considerate teze şi nu articole materialele care un volum de până la 3 pagini*

5. **Alte lucrări științifice (recomandate spre editare de o instituție acreditată în domeniu)**

5.1.cărţi (cu caracter informativ)

5.2. enciclopedii, dicționare

5.3. atlase, hârți, tabele etc. (ca produse ale cercetării științifice)

6. **Brevete de invenţii şi alte obiecte de proprietate intelectuală, materiale la saloanele de invenţii**

8. **Lucrări științifico-metodice și didactice (în cazul tezelor de doctor/doctor habilitat în științe ale educației)**

8.1. manuale pentru învățământul preuniversitar (aprobate de ministerul de resort)
8.2. manuale pentru învățământul universitar (aprobate de consiliul ştiinţific /senatul instituţiei)
8.3. alte lucrări științifico-metodice și didactice

1. **BOGATU, Eugenia**. *Filosofia limbajului. Sinteze de curs*. Chişinău: Centrul Editorial al USM, 2013.
2. **BOGATU, Eugenia**. *Istoria antropologiei*. Ghid metodic. Chișinău: Centrul Editorial al USM, 2022. 69 p. ISBN 978-9975-159-654.

ADNOTARE

Numele de familie: BOGATU
Prenumele autorului: Eugenia
Titlul tezei: PERSPECTIVE PRAGMATISTE ÎN COMUNICARE: INTERPRETĂRI SEMIOTICE
Titlul ştiinţific solicitat: *doctor habilitat în filosofie*
Localitatea: Chișinău
Anul redactării tezei: 2025

Structura tezei: introducere, cinci capitole, concluzii generale şi recomandări, bibliografie din 402 de titluri, 299 de pagini de text de bază (până la Bibliografie)

Numărul de publicaţii la tema tezei: 41

Cuvinte-cheie: comunicare, pragmatism, interpretare, semiotică, semn, comunicare simbolică, contextualizare, comunicare eficientă, dezvoltare personală, educație pragmatică, raportul minte-creier-corp, filosofie universală, filosofie pragmatistă.

Scopul lucrării: Prin recuperarea valorilor filosofiei pragmatiste clasice și contemporane, americane și europene, lucrarea are drept scop realizarea unei analize teoretice, în măsură să devină temei pentru rezolvarea unor aspecte practice din Republica Moldova, de natură filosofică și educațională, social-culturală, economică și politică.

Obiectivele cercetării: 1. studierea și analiza stadiului cercetărilor cu privire la pragmatism; 2. justificarea contribuției distinctive a pragmatismului la înțelegerea și studiul comunicării performante; 3. interpretarea principalelor concepte ale reprezentanților filosofiei pragmatiste cu privire la o viziune integratoare asupra lucrului bine făcut; 4. investigarea realismului epistemologic al pragmatismului clasic și contemporan; 5. analiza accepțiunilor semiotice ale conceptelor de simbol și limbaj simbolic; 6. analiza semnificațiilor semiotice ale ideilor în procesul de comunicare simbolică; 7. realizarea unei conjuncții eficiente între contextul social și practica discursivă; 8. identificarea rațiunilor actuale ale pragmatismului educațional; 9. evidențierea demersului pragmatic ca proces de analiză situațională; 10. evaluarea relațiilor dintre obiectivele și strategiile acțiunii pragmatice; 11. urmărirea scopurilor și a finalităților demersului pragmatic; 12. promovarea în continuare a cercetării privind pragmatica procesului comunicativ; 13. interpretarea dimensiunilor esențiale ale pragmatismului educațional; 14. determinarea unor aspecte integratoare cu privire la valorificarea pragmatismului filosofic; 15. dezvoltarea abordărilor academice contemporane de studiere a comunicării din perspectiva pragmatismului.

Noutatea şi originalitatea ştiinţifică: lucrarea este o noutate în contextul științific și educațional din Republica Moldova, urmărind posibilitatea de a aplica teoria generală a pragmatismului pentru identificarea unor soluții concrete, specifice problemelor cu care se confruntă Republica Moldova. 1. Sinteza curentă a teoriilor clasice si contemporane, americane si europene. 2. Valorificarea acestor sinteze prin aplicarea lor la cazul Republicii Moldova. 3. În mod particular, folosind aceste aspecte generale am reușit: să abordez comunicarea în contextul filosofiei pragmatiste; să interpretez contribuțiile aduse de Peirce, James, Dewey, Mead, Rorty, Habermas; să argumentez contribuțiile filosofiei pragmatiste pentru o comunicare eficientă; să precizez modul în care strategia pragmatistă contribuie la performanțele educației, ale cercetării științifice etc.

Rezultatul obținut: Lucrarea contribuie la crearea și implementarea unei noi direcții de cercetare în Republica Moldova (filosofia pragmatistă), dat fiind faptul că cercetarea de față marchează o noutate în Republica Moldova. In acest fel, pragmatismul va putea fi aplicat atât la soluționarea de probleme teoretice, proprii societății bazate pe cunoaștere din secolul XXI, cât si unor aspecte practice, cum sunt educația, dezvoltarea personală, educația pentru societate sau filosofia pentru copii. Astfel, ansamblul cercetării contribuie la elaborarea unei filosofii pragmatiste specifice Republicii Moldova, care se va preda în universitățile cu profil umanistic, cât și în cele tehnice, fiind posibil de implementat și în unități de producție în cadrul instituțiilor economice.

Semnificația teoretică: lucrarea este o noutate în contextul științific și educațional din Republica Moldova și va contribui la stimularea cercetării din domenii inter-, multi- și transdisciplinare pornind de la pragmatism.

Valoarea aplicativă: Lucrarea va fi folosită de studenți, cercetători sau publicul larg și se va putea dovedi fructuoasă în activitatea de zi cu zi, având în vedere ideile de bază ale pragmatismului. Considerarea adevărului din perspectiva utilității, a folosului general și particular, de moment și pe termen lung, arată cum pragmatismul poate contribui la fundamentarea dezvoltării durabile a Republicii Moldova.

Implementarea rezultatelor ştiinţifice: Rezultatele obținute în această cercetare au fost prezentate și promovate la manifestări științifice din țară și străinătate, la radio și TV, în cadrul unui proiect program de stat, publicare de articole în reviste academice, pregătirea și susținerea unui curs dedicat pragmatismului la Universitatea din București, precum și publicarea unei cărți.

ANNOTATION

Surname: BOGATU
Author's first name: Eugenia
Thesis title: PRAGMATIC PERSPECTIVES IN COMMUNICATION: SEMIOTIC INTERPRETATIONS
Scientific title requested: *doctor habilitate in philosophy*
City: Chisinau
Year of writing the thesis: 2025

Structure of the thesis*:* introduction, five chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 402 titles, 299 pages of basic text (up to Bibliography)
Number of publications on the topic of the thesis: 41
Keywords: communication, pragmatism, interpretation, semiotics, sign, symbolic communication, contextualization, effective communication, personal development, pragmatic education, mind-body-belief, universal philosophy, pragmatist philosophy.
Purpose of the work: The paper aims to provide a theoretical analysis that can serve as a basis for solving practical issues in the Republic of Moldova, including philosophical, educational, social-cultural, economic, and political issues, by recovering the values of American and European classical and contemporary pragmatist philosophy.
Research objectives: 1. to study and analyse the state of research on pragmatism; 2. justifying the distinctive contribution of pragmatism to the understanding and study of high-performance communication; 3. interpreting the main concepts of the representatives of pragmatist philosophy regarding an integrative vision of a job well done; 4. investigating the epistemological realism of classical and contemporary pragmatism;5. analysis of the semiotic meanings of the concepts of symbol and symbolic language; 6. analysis of the semiotic meanings of ideas in the process of symbolic communication; 7. achieving an effective conjunction between the social context and the discursive practice; 8. identifying the current reasons for educational pragmatism; 9. highlighting the pragmatic approach as a process of situational analysis; 10. assessing the relationships between the objectives and strategies of pragmatic action; 11. pursuing the goals and finalities of the pragmatic approach; 12. further promoting research on the pragmatics of the communicative process; 13. interpretation of the essential dimensions of educational pragmatism; 14. identification of integrative aspects regarding the valorization of philosophical pragmatism; 15. the development of contemporary academic approaches to the study of communication from the perspective of pragmatism.
The scientific novelty and originality of the research is represented by the possibility of applying the general theory of pragmatism to identify concrete strategic solutions, specific to the problems faced by the Republic of Moldova. 1. Current synthesis of classical and contemporary, American and European theories. 2. Capitalizing on these syntheses by applying them to the case of the Republic of Moldova. 3. In particular, using these general aspects, I succeeded in: approaching communication in the context of pragmatist philosophy; to interpret the contributions made by Peirce, James, Dewey, Mead, Rorty, Habermas; to argue the contributions of pragmatist philosophy for effective communication; to specify how the pragmatic strategy contributes to the performance of education, scientific research, etc.
Result: The paper contributes to the creation and implementation of a new research direction in the Republic of Moldova (pragmatist philosophy), given the fact that the present research marks a novelty in the Republic of Moldova. In this way, pragmatism can be applied both to solving theoretical problems, specific to the knowledge-based society of the twenty-first century, and to practical aspects, such as education, personal development, education for society or philosophy for children. Thus, the research as a whole contributes to the elaboration of a pragmatist philosophy specific to the Republic of Moldova, which will be taught in humanities universities, as well as in technical ones, making it possible to implement it in production units within economic institutions.
Theoretical significance: the paper is a novelty in the scientific and educational context of the Republic of Moldova and will contribute to stimulating research in inter-, multi- and transdisciplinary fields starting from pragmatism.
Application value: The paper will be used by students, researchers or the general public and may prove fruitful in everyday work, taking into account the basic ideas of pragmatism. Considering the truth from the perspective of utility, general and particular benefit, for the moment and in the long term, shows how pragmatism can contribute to the foundation of the sustainable development of the Republic of Moldova.
Implementation of scientific results: The results obtained in this research were presented and promoted at scientific events in the country and abroad, on radio and TV, within a state program project, publication of articles in academic journals, preparation and support of a course dedicated to pragmatism at the University of Bucharest, as well as the publication of a book.

АННОТАЦИЯ
Фамилия: БОГАТУ
Имя автора: Евгения
Тема диссертации: ПРАГМАТИЧЕСКИЕ ПЕРСПЕКТИВЫ В КОММУНИКАЦИИ: СЕМИОТИЧЕСКИЕ ИНТЕРПРЕТАЦИИ
Требуемое ученое звание: ***доктор хабилитат по философии***
Город: Кишинев
Год редактирования диссертации: 2025

Структура диссертации: *введение, пять глав, общие выводы и рекомендации, библиография из 402 наименований, 299 страниц основного текста (вплоть до библиографии)*
Количество публикаций по теме диссертации: 41
Ключевые слова: коммуникация, прагматизм, интерпретация, семиотика, знак, символическая коммуникация, контекстуализация, эффективная коммуникация, личностное развитие, прагматическое образование, отношения разума-мозга-тела, универсальная философия.
Цель работы: Путём восстановления ценностей классической и современной прагматистской философии, как американской, так и европейской, данная работа ставит своей целью проведение теоретического анализа, способного стать основанием для решения практических вопросов в Республике Молдова философского и образовательного, социокультурного, экономического и политического характера.
Задачи исследования: 1. Изучение и анализ состояния исследований в области прагматизма; 2. обоснование особого вклада прагматизма в понимание и изучение высокоэффективной коммуникации; 3. интерпретация основных концепций представителей философии прагматизма относительно интегративного видения хорошо выполненной работы; 4. Исследование эпистемологического реализма классического и современного прагматизма;5. анализ семиотических значений понятий символа и символического языка; 6. анализ семиотических значений идей в процессе символической коммуникации; 7. достижение эффективной связи между социальным контекстом и дискурсивной практикой; 8. выявление современных причин образовательного прагматизма; 9. выделение прагматичного подхода как процесса ситуационного анализа; 10. оценка взаимосвязи между целями и стратегиями прагматических действий; 11. Достижение целей и конечных точек прагматического подхода; 12. дальнейшее содействие исследованиям в области прагматики коммуникативного процесса; 13. Интерпретация сущностных измерений образовательного прагматизма; 14. определение интегративных аспектов в отношении оценки философского прагматизма; 15. Развитие современных академических подходов к изучению коммуникации с позиции прагматизма.
Научная новизна и оригинальность исследования заключается в возможности применения общей теории прагматизма для определения конкретных стратегических решений, специфичных для проблем, стоящих перед Республикой Молдова. 1. Современный синтез классических и современных, американских и европейских теорий. 2. Извлечение выгоды из этих обобщений, применив их к случаю Республики Молдова. 3. В частности, используя эти общие аспекты, мне удалось: подойти к коммуникации в контексте философии прагматизма; интерпретировать вклад Пирса, Джеймса, Дьюи, Мида, Рорти, Хабермаса; аргументировать вклад прагматистской философии в эффективную коммуникацию; уточнить, каким образом прагматическая стратегия способствует повышению эффективности образования, научных исследований и т.д.
Результат: Статья вносит вклад в создание и внедрение нового направления исследований в Республике Молдова (философии прагматизма), учитывая тот факт, что настоящее исследование является новшеством в Республике Молдова. Таким образом, прагматизм может быть применен как к решению теоретических проблем, характерных для общества, основанного на знаниях XXI века, так и к практическим аспектам, таким как образование, личностное развитие, образование для общества или философия для детей. Таким образом, исследование в целом способствует разработке прагматической философии, специфичной для Республики Молдова, которая будет преподаваться как в гуманитарных вузах, так и в технических, с возможностью ее реализации в производственных подразделениях экономических учреждений.
Теоретическая значимость: статья является новинкой в научном и образовательном контексте Республики Молдова и будет способствовать стимулированию исследований в меж-, мульти- и трансдисциплинарных областях, начиная с прагматизма.
Ценность приложения: Статья будет использована студентами, исследователями или широкой общественностью и может оказаться плодотворной в повседневной работе, учитывая основные идеи прагматизма. Рассмотрение истины с точки зрения полезности, общей и частной выгоды, на данный момент и в долгосрочной перспективе, показывает, как прагматизм может внести свой вклад в основу устойчивого развития Республики Молдова.
Внедрение научных результатов: Результаты, полученные в данном исследовании, были представлены и пропагандированы на научных мероприятиях в стране и за рубежом, на радио и телевидении, в рамках проекта государственной программы, публикация статей в академических журналах, подготовка и поддержка курса, посвященного прагматизму в Бухарестском университете, а также издание книги.

BOGATU EUGENIA

PERSPECTIVE PRAGMATISTE ÎN COMUNICARE: INTERPRETĂRI SEMIOTICE

631.01 ontologie și gnoseologie
631.04 filosofia științei și tehnicii

Rezumatul tezei de doctor habilitat în filosofie

Aprobat spre tipar: 26 mai 2025.	Formatul hârtiei 60x84 1/16
Hârtie ofset. Tipar ofset.	Tiraj: 40 ex.
Coli de tipar: 3,9.	Comanda nr. 65/25.

Centrul Editorial Poligrafic al USM
str. Alexei Mateevici 60, MD 2009